

UNIVERZITET U SARAJEVU

FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

ODSJEK SOCIJALNIRAD

SOCIJALNO PODUZETNIŠTVO KAO MODEL BORBE PROTIV SIROMAŠTVA I
SOCIJALNE ISKLJUČENOSTI

-magistarski rad-

Kandidat:

Alija Hodžić, bachelor komunikologije

Broj indeksa: 700/II-SW

Mentor:

doc.dr. Sanela Bašić

Sarajevo, novembar 2019. godine

Sadržaj

Popis skraćenica.....	3
Popis grafikona, tabela i slika	4
UVOD	6
II. METODOLOŠKI OKVIR RADA	7
2.1. Problem istraživanja.....	7
2.2. Predmet istraživanja.....	7
2.3. Kategorijalno pojmovni sistem.....	8
2.4. Sistem hipoteza	8
2.4.1. Generalna hipoteza.....	8
2.4.2. Posebne hipoteze.....	9
2.5. Ciljevi istraživanja	9
2.6. Vremensko određenje predmeta istraživanja	10
2.7. Prostorno određenje predmeta istraživanja.....	10
2.8. Metode istraživanja	10
III. TEORIJSKE OSNOVE RADA	12
3.1. Siromaštvo i socijalna isključenost – definicije i kategorizacija	12
3.2. Borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti	13
3.3. Socijalno poduzetništvo	14
3.4. Uloga i značaj socijalnog poduzetništva.....	15
IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA	17
4.1. Rezultati istraživanja dostupnih izvora podataka	17
4.1.1. Socijalno poduzetništvo kao mjera borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Evropi	17
4.1.2. Socijalno poduzetništvo kao mjera borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Bosni i Hercegovini.....	19

4.1.3. Socijalno poduzetništvo kao mjera borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj	21
4.2. Rezultati empirijskih istraživanja na području općine Kakanj	33
4.2.1. Rezultati intervjeta sa načelnikom općine Kakanj.....	33
4.2.2. Rezultati intervjeta sa direktoricom DOO za radno i profesionalno osposobljavanje, rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom “Zagrljaj”, Aidom Skorupan.....	42
4.2.3. Rezultati anketiranja korisnika sredstava iz projekata socijalnog poduzetništva Općine Kakanj	44
V ZAKLJUČCI.....	55
VI LITERATURA	57
PRILOZI	59
Prilog 1. Intervju sa načelnikom općine kakanj, mr. Aldinom Šljivom	59
Prilog 2. Intervju sa direktoricom društva sa ograničenom odgovornošću za radno i profesionalno osposobljavanje, rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom „Zagrljaj“, Aidom Skorupan	61
Prilog 3. Anketni upitnik za korisnike projekata socijalnog poduzetništva na području općine Kakanj	62
Prilog 4. Rezultati ankete	64

Popis skraćenica

CSR – Centar za socijalni rad

ERDF – Evropski regionalni razvojni fond (European Regional Development Fund)

ESF – Evropski socijalni fond (European Social Fund)

SC – Strateški cilj

HO – humanitarna organizacija

SOP – socijalno poduzetništvo

USD – Američki dolar

Popis grafikona, tabela i slika

Grafikon 1: prikaz starosne i spolne strukture stanovništva općine Kakanj u 1991. i 2013. godini

Grafikon 2: Uporedni pokazatelji nezaposlenosti muškaraca i žena u 1991. 2005., 2006. i 2016. godini

Grafikon 3: Broj projekata za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj po godinama

Grafikon 4: Utrošena sredstva (KM) za projekte za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj po godinama

Grafikon 5: Broj korisnika obuhvaćenih projektima za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj po godinama

Grafikon 6: Starosna i spolna struktura anketiranih osoba

Grafikon 7: Broj anketiranih osoba prema bračnom statusu

Grafikon 8: Broj anketiranih osoba prema nivou obrazovanja

Grafikon 9: Broj anketiranih osoba prema radnom statusu

Grafikon 10: Broj anketiranih osoba broju izdržavanih članova porodice

Grafikon 11: Broj anketiranih osoba prema nivou prihoda koji ostvaruju kao uposlenici socijalnog preduzeća i korisnici projekata socijalnog poduzetništva općine Kakanj

Grafikon 12: Broj anketiranih osoba prema dostatnosti njihovih prihoda

Grafikon 13: Broj anketiranih osoba prema dodatnim izvorima prihoda

Grafikon 14: Broj anketiranih osoba prema životnom standardu porodice

Grafikon 15: Broj anketiranih osoba prema subjektivnom osjećaju društvene prihvaćenosti zahvaljujući poslu koji obavljaju

Grafikon 16: Broj anketiranih osoba prema ocjeni zadovoljstva radom Općine u oblasti socijalnog poduzetništva

Tabela 1: prikaz kvalifikacione strukture nezaposlenih lica na području općine Kakanj

Tabela 2: Uporedni prikaz broja nezaposlenih lica prema dužini čekanja na zaposlenje

Tabela 3: Uporedni prikaz nezaposlenih lica prema starosnoj strukturi

Tabela 4: Tabela prednosti – slabosti – mogućnosti – prijetne pri analizi stanja ljudskih resursa na području općine Kakanj

Tabela 5: Tabela prednosti – slabosti – mogućnosti – prijetne pri analizi stanja Centra za socijalni rad na području općine Kakanj

Tabela 6: Osnovni izvori prihoda anketiranih osoba

Tabela 7: Odgovori ispitanika na pitanje da li postoje dobra i usluge koje ne mogu priuštiti i koja

Slika 1: Asortiman „Zagrljaja“ (izvor: društvene mreže)

UVOD

U ovom magistarskom radu će se govoriti o problematici siromaštva i socijalne isključenosti, kao i socijalnom poduzetništvu kao mjeri borbe protiv tih pojava.

Uzroci pojave siromaštva mogu biti različiti, a u savremenoj Bosni i Hercegovini najvećim dijelom su uzrokovani ratnim dejstvima u periodu 1992.-1995. godine, kada je veliki broj stanovništva ostao bez svoje imovine, kao i uništene fabrike i postrojenja, od kojih većina do danas nije ponovo počela sa radom. Siromaštvo kao pojava neminovno dovodi do socijalne isključenosti, koju definiramo kao nemogućnost pojedinca da priušti ono što veći dio društva može, a što je često praćeno i osjećajem pojedinca da je isključen i manje vrijedan, što ga dovodi u sve težu poziciju. U pojedinim društvima takvi pojedinci su izloženi vrijeđanjima i ponižavanjima, što predstavlja najteži oblik socijalne isključenosti, gdje su ugrožena njihova osnovna ljudska prava, odnosno, osim prava na život i rad, ugroženo im je i pravo na dostojanstvo.

U prvom dijelu rada govorit ćemo o pojmovima siromaštva, socijalnoj isključenosti, problemima sa kojima se susreću pojedinci koji pripadaju kategorijama siromašnih i socijalno isključenih, mjerama borbe protiv ovih pojava, sa posebnim osvrtom na socijalno poduzetništvo, njegovu ulogu i značaj..

U drugom dijelu ćemo detaljnije obraditi oblike socijalnog poduzetništva.

U trećem dijelu ćemo konkretnije govoriti o socijalnom poduzetništvu u Evropi i Bosni i Hercegovini sa primjerom općine Kakanj.

II. METODOLOŠKI OKVIR RADA

2.1. Problem istraživanja

Problem ovog istraživanja je postojanje pojave siromaštva i socijalne isključenosti u savremenim društvima. Siromaštvo kao pojava u literaturi se navodi u dvije varijante, apsolutno, gdje pojedincu nedostaju osnovne životne potrepštine, kao što su voda, hrana, sanitarije, i relativno siromaštvo, gdje pojedinac nije u mogućnosti priuštiti sebi stvari koje su dostupne većini i prihvaćene kao opće društvene norme, kao što je odlazak u kino. Obje vrste siromaštva dovode do socijalne isključenosti. Uzroci siromaštva mogu ležati u prirodnim uvjetima (klimatski uvjeti, neplodno zemljište, širenje pustinja i smanjenje obradivoga zemljišta, nedostatak pitke vode, suše, poplave, iscrpljivanje prirodnih resursa i sl.), ratnim dejstvima, ekonomskim (nezaposlenost, nedovoljna uposlenost, niske zarade), političkim, društvenim, kulturnim ili individualnim faktorima (invaliditet, bolest i sl.).

Kako navodi Bašić (2013), prvo istraživanje siromaštva u BiH su proveli Svjetska banka i Razvojni program Ujedinjenih nacija, u saradnji sa entiteskim statističkim zavodima, u 25 općina iz oba entiteta. Podaci su pokazali da se 19,5% bosanskohercegovačkog stanovništva nalazi ispod generalne linije siromaštva, sa potrošnjom manjom od 2000 KM po osobi godišnje, dok se dodatnih 30% stanovništva nalazi u riziku od siromaštva (neposredno iznad ove granice).

Prema podacima Strategije razvoja općine Kakanj 2007-2020., na području općine Kakanj je prema popisu stanovništva iz 2013. godine živjelo 37.441 stanovnik u 12.240 domaćinstava. Prema istom dokumentu, 2016. godine bilo je 6.593 zaposlenih, i 6.912 nezaposlenih osoba na evidenciji biroa za zapošljavanje. Ono što predstavlja poseban izazov po pitanju socijalnog poduzetništva je da općina Kaknje ne posjeduje bazu podataka o broju ljudi pod pritiskom siromaštva niti njihovom profilu (starosnom, spolnom, etničkom...).

2.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja jeste socijalno poduzetništvo kao mjera borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti, odnosno mogućnosti socijalnog poduzetništva da bude efikasan model u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Bosni i Hercegovini, na primjeru općine Kakanj.

2.3. Kategorijalno pojmovni sistem

Siromaštvo – Prema definiciji Odbora Ujedinjenih nacija za socijalna, ekonomска i kulturna prava, siromaštvo se može definirati kao ljudsko stanje karakterizirano trajnim ili hroničnim uskraćivanjem resursa, mogućnosti, izbora, sigurnosti i moći potrebnih za uživanje odgovarajućeg životnog standarda i drugih građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih prava (<https://www.coe.int/en/web/compass/poverty>).

Socijalna isključenost - prema definiciji Burchardt i dr. (1999) „pojedinac je društveno isključen ako ne sudjeluje u ključnim aktivnostima društva u kojem živi”.

Socijalno poduzetništvo – socijalno poduzetništvo prvi je definirao Bill Drayton (Vidović, 2012) kao „poduzetništvo s etičkim integritetom u cilju maksimiziranja društvene vrijednosti, a ne privatne vrijednosti ili profita”. To je **djelovanje poduzetnika koji prepoznae društveni problem** te na profesionalan, inovativan i održiv pristup sistemskim promjenama koje nadilaze nedostatke tržišta i iskorištavaju postojeće mogućnosti. Dok poslovni poduzetnici obično mijere učinkovitost kroz profit i povrat ulaganja, socijalni poduzetnici **procjenjuju svoj uspjeh** i kroz utjecaj na društvene promjene te kroz profit i povrat ulaganja (<https://ekonomskiportal.com/socijalno-poduzetnistvo/>).

2.4. Sistem hipoteza

2.4.1. Generalna hipoteza

Prepostavlja se da osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća i drugih institucija socijalnog (društvenog) poduzetništva na području općine Kakanj ima potencijal da se razvije prihvatljiv model za efikasnije rješavanje problema siromaštva i socijalne isključenosti.

2.4.2. Posebne hipoteze

1. Smatra se da opći kontekst javnih politika značajnih za socijalno poduzetništvo na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj nije zadovoljavajući.
2. Pravni okvir koji uređuje ili utječe na razvoj socijalnog poduzetništva nije zadovoljavajući (zakoni i propisi o socijalnom poduzetništvu, te zakoni i propisi koji uređuju zaštitu ranjivih skupina na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj).
3. Oblik i broj institucija socijalnog poduzetništva nije zadovoljavajući na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj.
4. Način i izvori finansiranja institucija socijalnog poduzetništva nisu adekvatno riješeni.
5. Mogući doprinos socijalnog poduzetništva kao borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti nije dovoljno prepoznat.
6. Ključni izazovi za razvoj socijalnog poduzetništva su da su socijalni poduzetnici suočeni sa problemom ostvarivanja manjeg profita za istu djelatnost u odnosu na poduzetnike koji ne uvažavaju principe socijalnog poduzetništva, tj. ne upošljavaju socijalno ugrožene kategorije.

2.5. Ciljevi istraživanja

Opći cilj istraživanja je da kroz prikupljanje podataka, njihovu analizu i rezultate da doprinos razvoju nauke i teorije u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti kroz socijalno poduzetništvo.

Specifični ciljevi su:

1. Istražiti opći kontekst javnih politika značajnih za socijalno poduzetništvo nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj.
2. Istražiti pravni okvir koji uređuje ili utječe na razvoj socijalnog poduzetništva (zakoni i propisi o socijalnom poduzetništvu, te zakoni i propisi koji uređuju zaštitu ranjivih skupina

na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj).

3. Istražiti oblik i broj institucija socijalnog poduzetništva na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj.
4. Istražiti način i izvore finansiranja institucija socijalnog poduzetništva na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj.
5. Istražiti doprinos socijalnog poduzetništva kao borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj.

2.6. Vremensko određenje predmeta istraživanja

Istraživanje je planirano provesti u vremenskom periodu od marta 2020. do septembra 2020. godine.

2.7. Prostorno određenje predmeta istraživanja

Istraživanje će obuhvatiti dostupne podatke za Bosnu i Hercegovinu, a praktični dio prikupljanja podataka biće proveden na području općine Kakanj.

2.8. Metode istraživanja

Ovo istraživanje je teorijsko-empirijskog karaktera, što podrazumijeva korištenje različitih metoda. Od metoda pribavljanja podataka koristit će se:

- Analiza sadržaja dokumenata, teorijsko - empirijska analiza kojom će biti obuhvaćeni dostupni dokumenti o socijalnom poduzetništvu kao mjeri borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Evropi, te na nivou Bosne i Hercegovine i općine Kakanj.
- Empirijsko istraživanje u formi intervjua sa načelnikom općine Kakanj (obrazac intervju u prilogu 1), te sa direktorom DOO za radno i profesionalno osposobljavanje, rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom „Zagrljaj“ (obrazac intervju u prilogu 2), sa

unaprijed pripremljenim pitanjima, a koja se odnose na projekte socijalnog poduzetništva na području općine Kakanj u periodu od 2015. do 2019. godine.

- Empirijsko istraživanje u formi anketnih upitnika sa korisnicima sredstava općine Kakanj za projekte socijalnog poduzetništva (obrazac ankete u prilogu 3)

III. TEORIJSKE OSNOVE RADA

3.1. Siromaštvo i socijalna isključenost – definicije i kategorizacija

Prema definiciji Odbora Ujedinjenih nacija za socijalna, ekonomski i kulturna prava, siromaštvo se može definirati kao ljudsko stanje karakterizirano trajnim ili hroničnim uskraćivanjem resursa, mogućnosti, izbora, sigurnosti i moći potrebnih za uživanje odgovarajućeg životnog standarda i drugih građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih prava (<https://www.coe.int/en/web/compass/poverty>).

Pri kategorizaciji stanovništva po kriteriju siromaštva razlikujemo apsolutno i relativno siromaštvo.

Apsolutno siromaštvo (koje se naziva i ekstremno siromaštvo) je nedostatak dovoljnih resursa za osiguranje osnovnih životnih potrepština, uključujući, između ostalih, sigurnu pitku vodu, hranu ili sanitarije. Granica siromaštva često se izračunava na osnovi dohotka: ako dohodak osobe ili porodice padne ispod određenog nivoa koji se smatra minimalnom potrebom za razuman životni standard, tada se ta osoba ili porodica smatraju siromašnima.

Svjetska banka trenutno definira apsolutno siromaštvo kao život manje od 1,25 USD (što iznosi oko 0,9 eura) dnevno. (Taj se iznos utvrđuje na temelju "pariteta kupovne moći", što znači koliko je lokalnog novca potrebno za kupnju istog iznosa robe koje bi 1,25 dolara moglo kupiti u SAD-u.) Porazan je podatak da je Svjetska banka procijenila da je 2005. godine 1,4 milijarde ljudi živjelo u apsolutnom siromaštvu. Apsolutne brojke siromaštva koje pruža Svjetska banka nesumnjivo se najčešće navode u masovnim medijima, a koriste ih i vlade i nevladine organizacije, međutim, iako Svjetska banka tvrdi da se apsolutno siromaštvo smanjuje od 1980-ih godina, brojni istraživači kritizirali su metodologiju mjerjenja Banke i izjavili da je apsolutno broj siromaštva potcijenjen (Reddy, S. G. & Pogge, T. W., 2005), što je još poraznije.

Relativno siromaštvo

U Evropi se siromaštvo općenito shvata kao relativno siromaštvo, u kojem se slučaju osoba ili porodica smatraju siromašnima kad su im prihodi i resursi lošiji od onoga što se smatra odgovarajućim ili društveno prihvatljivim u društvu u kojem žive. Siromašni ljudi često su isključeni iz sudjelovanja u ekonomskim, društvenim i kulturnim aktivnostima koje se smatraju normom za druge ljudi, pa njihovo uživanje u temeljnim pravima može biti ograničeno (Na

temelju definicije siromaštva Evropske komisije objavljenog u Zajedničkom izvještaju o socijalnoj uključenosti 2004). Činjenica da se europske zemlje pri raspravljanju o problematici siromaštva pozivaju na relativne pragove siromaštva ne znači da u tim društvima nema ljudi koji žive u apsolutnom siromaštvu. Na primjer, 25% djece živi u apsolutnom siromaštvu u jugoistočnoj Evropi i Zajednici neovisnih država (Sethi Dinesh et al., 2009).

Prema Mack, socijalna isključenost je složen i višedimenzionalan proces. To uključuje nedostatak ili uskraćivanje resursa, prava, dobara i usluga i nemogućnost sudjelovanja u uobičajenim odnosima i aktivnostima koji su dostupni većini ljudi u društvu, bilo da se radi o ekonomskim, socijalnim, kulturnim ili političkim područjima. To utječe na kvalitetu života pojedinaca i na jednakost i koheziju društva u cjelini. (<https://www.poverty.ac.uk/definitions-poverty/social-exclusion>)

3.2. Borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti

Najvažnije su mjere u borbi protiv siromaštva ekonomski rast, širenje mogućnosti zapošljavanja, dohodovna podrška kroz socijalne transfere i razvoj ljudskoga kapitala (ulaganja u obrazovanje i zdravlje ljudi).

U prezentaciji Dr. Yakin Ertürk, direktor (Odjel za unapređenje žena, Odjel za ekomska i socijalna pitanja Ujedinjenih nacija) „The Fight Against Poverty“ (Borba protiv siromaštva) navodi se: „Ako se ozbiljno borimo protiv siromaštva, jasno je da smo suočeni sa sljedećim izazovnim zadacima:

- redefiniranje postojećih institucija i struktura radi učinkovitijeg odgovora na novi svjetski poredak;
- uspostavljanje novih institucija za borbu protiv siromaštva na globalnom nivou, i
- stvaranje novih saveza i partnerstava radi jačanja kolektivnih napora.
(<https://www.un.org/womenwatch/daw/daw/prye.html>).

Dr. Dennis Labayen, direktor, direktor za terenski rad Outreach Internationala, fondacije za borbu protiv siromaštva, navodi 5 koraka za borbu protiv siromaštva (<https://outreach-international.org/blog/5-ways-to-fight-poverty>):

1. Ljudi koji su direktno pogodjeni problemima ili problemima siromaštva u zajednici moraju aktivno i autentično sudjelovati u naporima u borbi protiv siromaštva.

2. Kreirati organiziranu skupinu unutar zajednice koja će pomoći mnogim ljudima, a ne samo nekoliko pojedinaca.
3. Osobe pogodjene siromaštvom moraju identificirati konkretnе probleme.
4. Osobe u siromaštvu moraju shvatiti da često mogu riješiti vlastite probleme.
5. Borba protiv siromaštva zahtijeva vrijeme.

Kourilsky (2012) navodi da je ideja altruizma temelj teorije individualne odgovornosti i teorije pravde, koje pružaju konceptualni okvir za borbu protiv siromaštva.

Neke od svjetski poznatih i popularnih osoba ulaze napore u borbu protiv siromaštva. Kao primjer navodimo Billa i Melindu Gates, koji su osnovali "The Gate Foundation", koja je od osnivanja do 4. kvartala 2018. godine isplatila 50,1 milijardi USD (<https://www.gatesfoundation.org/Who-We-Are/General-Information/Foundation-Factsheet>).

3.3. Socijalno poduzetništvo

Brojne su definicije i načini shvatanja socijalnog poduzetništva.

Huybrechts i Nicholls (2012) navode da je, uprkos stalnim debatama, jedna od najviše korištenih definicija ona koju je naveo Dees (1998, revidirana 2001):

„Socijalni poduzetnici igraju ulogu pokretača promjena u socijalnom sektoru kroz:

- Usvajanje misije stvaranja i održavanja društvene vrijednosti (ne samo privatne vrijednosti),
- Prepoznavanje i neumorno traženje nove mogućnosti za služenje toj misiji,
- Uključivanje u proces kontinuiranih inovacija, prilagođavanja i učenja,
- Odvažno djelovanje bez ograničenja trenutno raspoloživim resursima i
- Pokazivanje pojačanog osjećaja odgovornosti prema korisnicima, kao i za kreirane ishode.

Isti autori navode ono što socijalno poduzetništvo nije: nije diskretni sektor, nije sinonim za socijalni biznis, nije novi oblik društvene odgovornosti preduzeća, nije jedini model socijalnih inovacija.

Prema navodima Fondacije za socijalno uključivanje (2012): Socijalno poduzetništvo se odnosi na sljedeće:

- Primjenu praktičnih, inovativnih i održivih pristupa ostvarivanju koristi društva generalno, sa naglaskom na marginalizirane i siromašne društvene grupe;
- Pojam koji obuhvata jedinstven pristup ekonomskim i društvenim problemima, koji se „ukršta“ preko različitih sektora i disciplina, a koji se temelji na određenim procesima i

vrijednostima koje su zajedničke za svakog društvenog/socijalnog poduzetnika nezavisno od njegovog obrazovanja, materijalnog statusa, radničkih prava, okruženja, ekonomskog razvoja, poljoprivrede i drugih faktora bilo da oni osnivaju neprofitne ili profitne subjekte. Fondacija za socijalno uključivanje u svom Izvještaju o procjeni socijalnog poduzetništva u BiH (2012) navodi da socijalna preduzeća mogu biti različita po organizaciji i strukturi, ali sva imaju vrlo jasnu socijalnu i javnu svrhu. Ona ostvareni profit reinvestiraju, a koriste se poduzetništvom radi ostvarivanja svog socijalnog cilja. Često su socijalna preduzeća usmjereni na radnu integraciju i inkluziju neke od ugroženih društvenih grupa, pri čemu ta preduzeća kombinuju poslovni pristup sa obavljanjem funkcije od šireg društvenog značaja. Na taj način savremena socijalna preduzeća predstavljaju odgovor na društvene probleme na koje država nije odgovorila. Oblast djelovanja socijalnih preduzeća može biti pružanje socijalnih usluga koje nisu bile adekvatno regulisane od strane javne vlasti ili ponuda određenih proizvoda na tržištu, sa namjerom da se ostvareni profit usmjeri na postizanje socijalnih ciljeva.

Fondacija za socijalno uključivanje (2012) također navodi da je osnovno obilježje socijalnih preduzeća maksimizacija društvenog i javnog učinka, a ne maksimizacija profita. Socijalni poduzetnici/poduzetnice proizvode socijalne inovacije i transformacije u različitim oblastima kao što su obrazovanje, zdravstvo, okoliš, razvoj ekonomije, poduzetništva i drugo. Socijalni poduzetnici, slično poslovnim poduzetnicima, grade jake i održive organizacije profitnog ili neprofitnog karaktera. Oni su usmjereni ka smanjivanju siromaštva i socijalne isključenosti primjenjujući svoje poduzetničke sposobnosti, poslovne metode i hrabrost da prevaziđu ili promijene tradicionalne prakse.

3.4. Uloga i značaj socijalnog poduzetništva

Kako navode Spahić i Šerić (2017), doprinos socijalnog poduzetništva lokalnom razvoju možemo posmatrati sa različitih aspekata, od individualnog poboljšanja kvalitete života članova lokalne zajednice, pa do poboljšanja kvalitete života u lokalnoj zajednici u cjelini. Različiti segmenti razvoja zajednice poput razvoja kulture, obrazovanja, zdravstva, turizma i sl. mogu biti znatno unaprijeđeni kroz socijalno poduzetništvo.

Općeniti stav u bosanskohercegovačkom društvu je da mogućnosti i potencijal socijalnog poduzetništva nisu dovoljno iskorištene. Međutim, kod privrednih subjekata često se nailazi na deklarativnu opredijeljenost za socijalno poduzetništvo, ali je manja realizacija u praksi.

Doprinos socijalnog poduzetništva se manifestuje na više načina, od socijalne politike, sistema socijalne zaštite i prakse socijalnog rada (Spahić i Šerić 2017). Socijalna politika, koja promoviše i afirmiše aktiviranje i integraciju predstavlja osnovnu komponentu nove evropske razvojne paradigme, čiji početak se vezuje za Lisabonsku agendu iz 2000. godine, do najnovije strategije Evropa 2020 (European Commission, 2010 prema Spahić i Šerić 2017).

Evropska unija je osnivačkim ugovorima utvrdila neophodne zadatke, kao što su: „podizanje nivoa zaposlenosti i socijalne zaštite; jednakosti između žena i muškaraca; podizanje životnog standarda i kvalitete života; postizanje ekonomске i socijalne kohezije, te solidarnosti između država” (Popović, 2012, prema Spahić i Šerić 2017). U tom kontekstu, socijalno poduzetništvo ima nezaobilaznu ulogu.

Na nivou Evropske unije socijalno poduzetništvo čini 10% od ukupnih preduzeća, dok zaposleni u socijalnim preduzećima čine 6% radno sposobnog stanovništva (European Parliament, 2009).

U Bosni i Hercegovini prema Izvještaju Fondacije za socijalno uključivanje BiH problemom socijalne isključenosti pogodjeno je čak 60% stanovništva (Fondacija za socijalno uključivanje BiH, 2012). Shodno navedenom možemo zaključiti da se nalazimo u vremenu izričite potrebe za razvijanjem socijalnog poduzetništva gdje god je to moguće.

Prema Gregory (1998) razvoj lokalne zajednice pored ekonomskih promjena, implicira i borbu protiv socijalnog isključivanja, siromaštva i diskriminacije. S tim u vezi, socijalno poduzetništvo predstavlja instrument djelovanja kako bi se ostvarilo socijalno uključivanje i zaposlenost. Njegov ishod je povezan s rješavanjem socijalnih problema i potreba članova lokalnih zajednica.

IV REZULTATI ISTRAŽIVANJA

4.1. Rezultati istraživanja dostupnih izvora podataka

4.1.1. Socijalno poduzetništvo kao mjera borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Evropi

U prilogu 4 izvještaja Evropske komisije, direkcije za zaposlenost, socijalne poslove i inkluziju za 2015 godini navodi se:

- Da u velikoj većini evropskih zemalja socijalno ulaganje tek treba da se razvije kao prepoznato investicijsko tržište i /ili ukupan broj ulagača i posrednika na bilo kojem potencijalnom tržištu ili trižtu u nastajanju jedva doseže dvocifrene brojke.
- Čak i u ovom trenutku nastanka (ili zbog njega) na tržišni razvoj snažno utječe konteksta države (postojeći finansijski institucionalni okvir, uključujući ulogu i mješavinu javnog i privatnog kapitala). Na primjer, uloga porodičnih ureda i fondacija u zemljama poput Austrije i Danske ili 'socijalnih banaka' u Njemačkoj, Holandiji i Velikoj Britaniji. U Francuskoj, položaj socijalne ekonomije i historijski razvoj vlastite finansijske infrastrukture snažno definira bilo koji pojам tržišta društvenih ulaganja. Inicijative društveno odgovornog poslovanja pojedinih (multinacionalnih) banaka također mogu utjecati na takva tržišta u nastajanju.
- Evropske zemlje u kojima se najviše pojavljuju tržišta socijalnih ulaganja uključuju Belgiju, Njemačku, Holandiju i Veliku Britaniju.
- Samo je nekoliko ulagača ili fondova aktivno izvan pojedinih evropskih zemalja. Primjeri su banke poput Triodosa i BNP Paribasa te fondova kao što su Bonventure i globalni Toniic.
- Infrastruktura mreža, platforme i razmjene razvijaju se na nacionalnom i evropskom nivou - izgradnja svijesti, razmjena dobre prakse i specifičniji razvoj novih proizvoda i tržišnih informacija (na primjer, nova Društvena burza). Utjecaj vladine politike na taj razvoj ovisi o državi - od ključnog pokretača u Velikoj Britaniji do malo ili nimalo vladinih aktivnosti u većini država članica.

Donositelji politika u mnogim evropskim zemljama upravo su razvili ili su u fazi razvoja nove "socijalne banke" poput Austrije, Hrvatske, Francuske, Mađarske i Velike Britanije.

Prema istom izvještaju, brojne države su pokrenule širok raspon usluga i programa podrške poslovnom razvoju posebno dizajniranih za socijalna preduzeća i subjekte socijalne ekonomije.

To uključuje Belgiju, Hrvatsku, Dansku, Njemačku, Francusku, Italiju, Luksemburg, Poljsku, Portugal, Sloveniju, Španjolsku, Švedsku, Švicarsku i Veliku Britaniju. Međutim, opseg i razmjera takvih javno financiranih programa znatno se razlikuje od zemlje do zemlje. Na primjer, u Švedskoj su inicijative javne podrške usko usmjerene na socijalna preduzeća, dok je u zemljama poput Belgije, Francuske, Luksemburga, Portugala i Španjolske podrška usmjerena na mnogo šire društveno-solidarno gospodarstvo.

U izvještaju se također navodi da postoji i određeni broj evropskih zemalja koji imaju vrlo ograničene ili neobjavljene javno financirane sheme posebno dizajnirane za i usmjerene na socijalna preduzeća. To se posebno događa u novijim državama članicama, posebno iz Istočne Evrope - Bugarske, Češke, Estonije, Mađarske, Latvije, Litve, Malte, Slovenije, Slovačke i Rumunije, gdje se ad hoc i fragmentirane inicijative finansiraju iz strukturnih fondova. Međutim, postoji i nekoliko primjera starijih država članica u kojima su sheme javnih sredstava koje ciljaju socijalna preduzeća vrlo ograničene ili ne postoje, uključujući Austriju, Finsku, Njemačku, Irsku i Holandiju.

Europski strukturni fondovi (ERDF i ESF) također su igrali ključnu ulogu u mnogim zemljama (posebno nove države članice poput Bugarske, Poljske, Rumunije, Mađarske, ali i starije države članice poput Italije i Velike Britanije) u podizanju vidljivosti i ugleda društvenog poduzeća kroz aktivnosti podizanja svijesti kao što su radionice, takmčenja, udruživanje rascjepkane zajednice aktera, a također su pridonijeli finansiranju stvaranja novih socijalnih preduzeća.

Mreže socijalnih poduzeća ili krovne organizacije igraju važnu ulogu u podršci socijalnim preduzećima, posebno u zemljama u kojima postoje ograničene inicijative podrške ili ih javno ne financiraju. One postoje u gotovo svim evropskim zemljama, s izuzetkom Bugarske, Latvije i Slovačke.

Primjeri takvih mreža i mehanizmi međusobne podrške uključuju:

- Mreža socijalnih preduzeća u Danskoj, čiji je domaćin centar Centar za socijalnu ekonomiju. Mreža djeluje kao platforma za društvena preduzeća za razmjenu znanja, inspiraciju i traženje mentorstva.
- Estonska mreža socijalnih preduzeća (ESEN) osnovana je s ciljem povećanja broja, sposobnosti i utjecaja socijalnih preduzeća u Estoniji i poboljšanja svijesti o socijalnom poduzetništvu kao važnoj sferi aktivnosti u društvu.

- Koalicija socijalnih preduzeća u Finskoj, koja je inicijativa društvenih preduzeća i drugih interesnih skupina.
- Irska mreža socijalnih poduzeća koja je pokrenuta 2013. godine s ciljem da učini vidljivijim sektor socijalnih poduzeća. Konkretno, mreža održava događaje, organizira obuku i nudi promociju za sektor socijalnih preduzeća.
- U Holandiji Social Enterprise NL koja je relativno nedavna (2012), ali brzorastuća mreža socijalnih poduzetnika. Predstavlja, povezuje i podržava socijalna poduzeća, trenutno okuplja 190 članova.
- U Velikoj Britaniji Social Enterprise UK (SEUK) osnovana u julu 2002. godine kao koalicija socijalnih preduzeća. Cilj joj je pružiti koordinirani glas za socijalna poduzeća i omogućiti dionicima da zajedno rade na razvoju sektora. SEUK je aktivno uključen u oblikovanje programa socijalnih preduzeća te promoviranje i podržavanje sektora na više frontova.
- Ekvivalentna tijela djeluju i u Škotskoj (Social Enterprise Scotland), Sjevernoj Irskoj (Social Enterprise NI) i Walesu (Wales Cooperative Center)
- TESSEA u Češkoj Republici koja je osnovana 2009. godine i trenutno uključuje preko 230 pravnih i fizičkih osoba (Bednarikova i Francova 2011) iz poslovne, akademske i neprofitne sfere. Glavni cilj je promoviranje socijalne ekonomije kao poduzetništva među laičkom i stručnom publikom.
- U Italiji se socijalne zadruge često udružuju u konzorcije kako bi bile učinkovite na tržištu. Konzorciji igraju temeljnu ulogu u razvoju društvenih zadruga, podržavajući, savjetujući i ponekad izravno sudjelujući u razvoju novih poslovnih prilika.

4.1.2. Socijalno poduzetništvo kao mjera borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Bosni i Hercegovini

Prema navodima Spahić i Šerić (2017) praksa socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini uglavnom je usmjeren na podršku ranjivim, marginalizovanim i po različitim osnovama diskriminiranim kategorijama stanovništva lokalnih zajednica. Riječ je o kategorijama koje su onemogućene da uđu na tržište rada ili im je taj put znatno otežan na različite načine.

Spahić i Šerić (2017) kao jedan od primjera dobre prakse, doprinosa socijalnog poduzetništva u kontekstu socijalnog uključivanja, navode podatak Fondacije za socijalno uključivanje u BiH koja

je „u periodu 2010-2014. godine podržala NVO fokusirane na socijalno poduzetništvo ukupnom sumom od 1.168.725,57 KM, od čega je učešće FSU u BiH bilo 799.085,34 KM, a domaće učešće 369.640,23 KM” (Fondacija za socijalno uključivanje, 2017). Podržani projekti najviše su se odnosili na osobe s invaliditetom, zatim samozapošljavanje ugroženih lica u ruralnim sredinama, socijalnu i poduzetničku inkluziju žena starijih od 40 godina, provođenje inkluzivnog obrazovanja u Kantonu Sarajevo, dok se jedan projekat odnosio na pomoć socijalno ugroženim ovisnicima. Kao što vidimo, kategorije stanovništva na ili ispod granice siromaštva nisu obuhvaćene. Općenito, malo je primjera gdje se vodi računa o ovoj kategoriji, ukoliko nisu na drugi način ugroženi (osobe sa invaliditetom, slijepa ili slabovidna lica ili sl.).

Spahić i Šerić (2017, prema Strategiji Evropske komisije iz 2010) navode da otežavajuću okolnost predstavlja nepostojanje posebnog zakona o socijalnom poduzetništvu niti strategije razvoja socijalnog poduzetništva u FBiH, tako da su određeni segmenti socijalnog poduzetništva regulisani drugim zakonima ovisno da li određen tip socijalnog poduzetništva razvija javni/državni, privatni ili nevladin sector. Autorice navode da kada je u pitanju javni/državni sektor, primjere određenog tipa socijalnog poduzetništva možemo uočiti kroz zakonski okvir, odnosno različite zakone, te izdvajaju npr. entitetske zakone o osobama s invaliditetom koji obavezuju određene subjekte na zapošljavanje osoba s invaliditetom. Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH (2016-2021) u okviru specifičnog cilja 6. predviđa aktivnosti na “razvijanju modela socijalnog poduzetništva u cilju samozapošljavanja i zapošljavanja osoba s invaliditetom (Vlada FBiH, 2016-2021).

Spahić i Šerić (2017) ističu da je značajan broj socijalnih preduzeća koja su dala doprinos socijalnom poduzetništvu, te izdvajaju socijalno preduzeće Uspon usmjereno na osobe s invaliditetom, koje je osnovano 2009. godine. U fokusu pažnje je profesionalna rehabilitacija, ospozobljavanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom, s ciljem da ove osobe „postanu stvaraoci a ne isključivo korisnici državnog budžeta” (Uspon, 2017). Zatim kao primjer navode Fondaciju Mozaik usmjerenu na mlade poduzetnike, koja kroz Omladinske banke godišnje finansira preko 100 društveno inovativnih projekata u Bosni i Hercegovini (Fondacija MOZAIK, 2017), te organizaciju MI-Bospo, UPP Poljotes Teslić, UPIP Žepče, Gopa – razvoj poduzetništva žene ženama, i dr.

4.1.3. Socijalno poduzetništvo kao mjera borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj

U ovom poglavlju osvrnućemo se na socio-ekonomsko stanje u općini, a koje podrazumijeva podatke o broju zaposlenih i nezaposlenih osoba, siromašnih i osoba u riziku od siromaštva, korisnika sistema socijalne zaštite itd., koji bi trebali da daju sliku socijalnog razvoja, odnosno nivoa razvijenosti općine Kakanj.

Svi podaci su preuzeti iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020. godina.

Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020. godina je planski strateški dokument koji treba da inicira integrисani rast i razvoj općine Kakanj uzimajući u obzir društveni, ekonomski, socijalni, ekološki i prostorni aspekt.

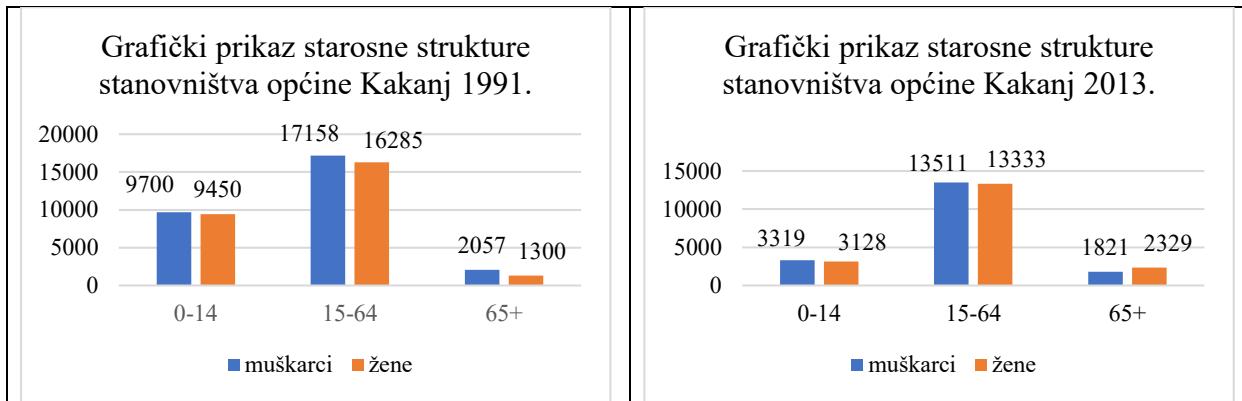
U zaključnim razmatranjima ove Strategije navedeno je da je najveći problem većine općina u Bosni i Hercegovini stvaranje dobro uređenog, dugoročnog programa podsticaja građanskog poduzetništva, te da bi razvojem poduzetništva i problem nezaposlenosti bio riješen sam po sebi. Navodi se da su pokrenute opsežne aktivnosti kako bi se u Kakanju osigurao povoljan poslovni ambijent, te da općina u budućem periodu planira između ostalih aktivnosti i nastaviti intenzivno jačati poduzetništvo, jačati infrastrukturu, pripremati nove poslovne zone, podsticati poljoprivredne proizvođače itd.

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, na teritoriji općine Kakanj živjelo je 55.950 stanovnika u 14.518 domaćinstava, 2006. godine 44.327 stanovnika u 12.316 domaćinstava, dok je prema popisu stanovništva iz 2013. godine živjelo 37.441 stanovnik u 12.240 domaćinstava.

U općini Kakanj, shodno odredbama Zakona o područjima srezova i opština u Narodnoj Republici BiH („Službeni list NR BiH“, broj 17/55, 47/62 i 24/86) registrovano je 106 naseljenih mjeseta. U segmentu odnosa urbanog i ruralnog stanovništva došlo je do znatnih izmjena u odnosu na 1991. godinu. Naime, u 1991. godini u općini Kakanj bilo je 12.000 stanovnika koji su živjeli u gradu i užem gradskom dijelu, a 43.950 stanovnika živjelo je na selima, dok je u 2013. godini na selu živjelo 25.559, a u gradskom dijelu 12.256 stanovnika.

Uporedimo li podatke o gustini naseljenosti općine Kakanj sa općinama koje sa njom geografski graniče, a potom i sa ostalim općinama u Bosni i Hercegovini, vidjet ćemo da Kakanj spada u red srednje naseljenih mjeseta u BiH sa prosječnom gustom naseljenosti od 99 stanovnika po kvadratnom kilometru.

Iz priloženog grafičkog prikaza starosne i spolne strukture stanovništva općine Kakanj 1991. i 2013. godini jasno vidimo da je došlo do značajnih promjena u dijelu stanovništva od 0 do 14 godina i preko 65 godina. Naime, znatno se smanjio broj mlađih od 14 godina u 2013. godini, i to za 66,33% u odnosu na 1991. godinu, a povećao se broj osoba starijih od 65 godina za 23,62% u odnosu na 1991. godinu.

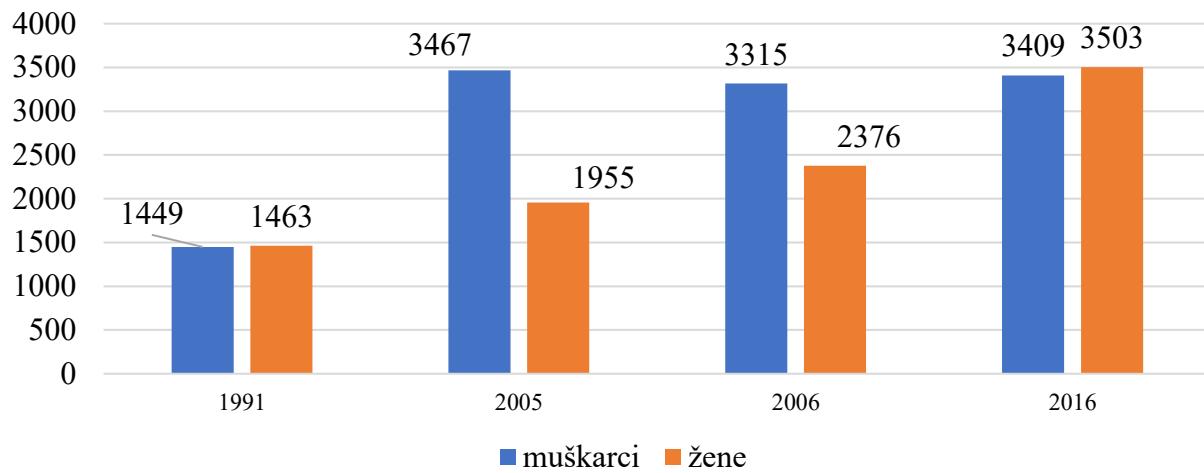


Grafikon 1: prikaz starosne i spolne strukture stanovništva općine Kakanj u 1991. i 2013. godini (preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.)

Na teritoriji općine Kakanj živi 1.646 stanovnika pripadnika etničkih manjina. Među manjinskim narodima najbrojnija je romska nacionalna manjina.

Ako upoređujemo podatke o nezaposlenosti, na području općine Kakanj 1991. godine 2.912 osoba je tražilo zaposlenje, a u 2005. godini taj broj je iznosio 5.422 lica. Prema evidenciji Biroa za zapošljavanje općine Kakanj u 2006. godini bilo 5.691 nezaposleno lice, od toga 58,25% nezaposlenih muškaraca, a 41,75% nezaposlenih žena. Prema evidencijama Federalnog zavoda za statistiku, u 2016. godini na području općine Kakanj bilo je 6.912 nezaposlenih osoba, od toga 49,32% nezaposlenih muškaraca, a 50,68% nezaposlenih žena. Uporedni pokazatelji nezaposlenosti muškaraca i žena u 1991., 2005., 2006. i 2016. godini, prikazani su u narednom grafikonu (izvor podataka: Biro za zapošljavanje Kakanj, www.fzs.ba).

Uporedni pokazatelji nezaposlenosti muškaraca i žena u 1991. 2005., 2006.
i 2016. godini na području općine Kakanj



Grafikon 2: Uporedni pokazatelji nezaposlenosti muškaraca i žena u 1991. 2005., 2006. i 2016. godini (preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.)

U pogledu kvalifikacione strukture nezaposlenih na području općine Kakanj, najveći broj lica koja traže posao je kvalificirana radna snaga sa ukupno 42,54% od ukupnog broja nezaposlenih, a najmanje je NSS radnika, i to 0,42% od ukupnog broja nezaposlenih.

U narednoj tabeli dat je prikaz kvalifikacione strukture nezaposlenih lica koja se vode na evidenciji Biroa za zapošljavanje općine Kakanj, za 2005., 2006. i 2016. godinu (izvor podataka: www.fzs.ba).

Tabela 1: prikaz kvalifikacione strukture nezaposlenih lica na području općine Kakanj (preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.)

Stručna sprema	1991.	2005.	Općina Kakanj 2006.			FBiH 2006.	Općina Kakanj 2016.
	Ukupno	Ukupno	M	Ž	Ukupno	Ukupno	Ukupno
NKV		1.843	987	901	1.888	119.167	1.754
PKV		148	119	27	146	11.668	162
KV		2.373	1.660	761	2.421	133.283	2.942
VKV		37	35	2	37	2.818	32
NSS		13	9	15	24	1.039	10
SSS		932	480	567	1.047	82.421	1.480
VŠS		42	25	34	59	4.943	40
VSS		34	36	33	69	7.029	492
UKUPNO	2.912	5.422	3.351	2.340	5.691	362.368	6.912

Od ukupnog broja nezaposlenih u 2006. i u 2016. godini na području općine Kakanj, najveći je broj lica koja na zaposlenje čekaju više od 48 mjeseci. U narednoj tabeli dat je uporedni prikaz broja nezaposlenih lica prema dužini čekanja na zaposlenje.

Tabela 2: Uporedni prikaz broja nezaposlenih lica prema dužini čekanja na zaposlenje (*preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.*)

Dužina čekanja na zaposlenje	Broj lica koja čekaju na zaposlenje	
	2006. godine	2016. godine
0-24 mjeseca	2.099	1.088
24-48 mjeseci	1.022	1.011
Više od 48 mjeseci	2.570	4.822
Ukupno	5.691	6.921

U 2006. godini, na evidenciji Biroa za zapošljavanje, najviše je bilo lica koja su tražila posao u starosnoj dobi od 19 do 24 godine (1.728, ili 31,59% od ukupnog broja), a zatim od 24 do 30 godina (1.244, ili 21,85% od ukupnog broja). Najmanje je bilo lica koja imaju više od 60 godina, i to 27 ili 0,47%, a potom su lica od 15 do 18 godina (291 ili 5,11%). Slična starosna struktura nezaposlenih je i u decembru 2016. godine, te je najviše nezaposlenih lica između 19 i 24 godina (1.568 ili 22,65%)³⁸, a zatim od 24-30 godina (1.498 ili 21,64%). U narednoj tabeli dat je pregled nezaposlenih lica prema starosnoj strukturi.

Tabela 3: Uporedni prikaz nezaposlenih lica prema starosnoj strukturi (*preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.*)

Godine starosti	2006.	2016.
15-18	291	183
19-24	1.728	1.568
24-30	1.244	1.498
31-35	781	930
36-40	530	672
41-50	781	1.085
51-60	349	858
Preko 60	27	147
Ukupno	5.691	6.921

Krajem decembra 2006. godine u općini Kakanj, prema podacima do kojih je došao Operativni tim za izradu Strategije razvoja općine Kakanj, bilo je zaposleno 6.856 radnika po privrednim subjektima u općini. Od toga 77,56% ili 5.318 su muškarci, a 22,44% ili 1.538 su žene. U 2006. godini broj zaposlenih se za 1,88% smanjio u odnosu na 2005. godinu, kada je bilo 6.980

zaposlenih radnika. U 2016. godini, prema podacima koji su preuzeti sa službene web stranice Federalnog zavoda za statistiku, na području Općine Kakanj bilo je zaposleno 6.593 radnika. Broj zaposlenih u 2016. godini je manji za 5,5% u odnosu na broj zaposlenih u 2006. godini. Ovi podaci o zaposlenima odnose se na radnike koji su zaposleni u privrednim subjektima na području općine Kakanj ili samostalno obavljaju djelatnost. Podaci o radnicima koji rade van općine Kakanj za navedeni period nisu prikazani, jer je do njih teško doći.

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2016. godini bilo je zaposleno 6.593 radnika. Najveći broj zaposlenih radnika je u sektoru vađenja ruda i kamena (1.728 ili 26,20%), zatim u sektoru trgovine na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala (931 ili 14,12%), te u sektoru prerađivačke industrije (849 ili 12,88%). Sektor proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija je na četvrtom mjestu po broju zaposlenih radnika (714 ili 10,82%).

Ukoliko privredu posmatramo kroz sektore, može se zaključiti da u kakanjskoj privredi dominira primarni sektor. U 2006. godini, od ukupnog broja zaposlenih, u primarnom sektoru je bilo zaposleno 4.325 radnika ili 63,08%, u sekundarnom sektoru 1.484 radnika ili 21,64%, dok je u tercijarnom sektoru bilo zaposleno 1.047 radnika ili 15,28%. U 2016. godini smanjio se broj zaposlenih u primarnom sektoru (2.721), a shodno tome došlo je do povećanja broja zaposlenih u sekundarnom (2.484) i tercijarnom sektoru (1388).

Kada govorimo o strateškim ciljevima općine Kakanj, veliki dio ciljeva se odnosi upravo na poboljšanje socio-ekonomske situacije za stanovništvo. Strateški ciljevi su sljedeći:

SC1: Smanjiti stopu nezaposlenosti

SC2: Efikasna, odgovorna i transparentna općinska uprava koja odgovara na potrebe svih građana i omogućava im sudjelovanje u javnim poslovima

SC3: Poboljšati ukupno privredno stanje, te pospješiti ekonomski rast i smanjiti stopu nezaposlenosti kreiranjem povoljnog poslovnog okruženja razvojem malih i srednjih preduzeća i iskorištanjem kakanjskih resursa

SC4: Smanjiti stopu nezaposlenosti kroz kreiranje povoljnog poslovnog okruženja, te osnivanja i razvoj novih mikropreduzeća

SC5: Pospješiti ekonomski rast iskorištanjem potencijala u oblasti poljoprivrede i turizma

SC6: Obezbijediti uslove za kvalitetniji i bolji život lokalnog stanovništva kroz razvijenu temeljnu infrastrukturu

SC7: Unaprijediti razvoj obrazovanja u općini, te razviti i iskoristiti postojeće uvjete za kulturni i sportski život

SC8: Obezbijediti jednak pristup kvalitetnoj zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti za sve stanovnike općine Kakanj

SC9: Unaprijediti ekološko stanje na području općine Kakanj, kroz efikasnije okolinsko upravljanje prema principima održivog razvoja

Strateški cilj 1 (smanjiti stopu nezaposlenosti) općina planira postići kroz tri operativna cilja: sprječavanje rada na crno, otvaranje novih radnih mesta i usklađivanje obrazovanja sa potrebama kakanjske privrede, a sve to kroz predviđene i opisane razvojne mjere.

Strateški cilj 3 (Poboljšati ukupno privredno stanje, te pospješiti ekonomski rast i smanjiti stopu nezaposlenosti kreiranjem povoljnog poslovnog okruženja razvojem malih i srednjih preduzeća i iskorištavanjem kakanjskih resursa) općina planira postići kroz dva operativna cilja: kreiranje preduvjeta pogodnih za razvoj malih i srednjih preduzeća i povećanje inovativnog potencijala općine.

SC4: Smanjiti stopu nezaposlenosti kroz kreiranje povoljnog poslovnog okruženja, te osnivanja i razvoj novih mikropreduzeća općina planira postići kroz četiri operativna cilja: razvijanje infrastrukture kao preduvjeta za razvoj mikropreduzeća, infrastrukturni napredak i unapređenje poslovnog ambijenta, uvećan nivo znanja i vještina radne snage usklađen sa potrebama tržišta, iskorišteni prirodni resursi.

SC5: Pospješiti ekonomski rast iskorištavanjem potencijala u oblasti poljoprivrede i turizma unaprijediti i do 2017. Godine staviti u pogon kompletну poljoprivrednu proizvodnju, institucionalna podrška i podsticaj za razvoj poljoprivrede, obezbijediti osnovnu infrastrukturu, te stvoriti prepostavke za ravoj turizma i turističke ponude.

Ljudski resursi na području općine Kakanj

Razvoj ekonomije je usko vezan sa razvojem ljudskih resursa koji su danas osnovni faktor koji omogućava uspostavu moderne i dinamične ekonomije. Kakanj raspolaže značajnim ljudskim resursima, što je glavna prepostavka razvoja kakanjske privrede i društva u cjelini.

Identificirani problem: Visoka stopa nezaposlenosti, veliki procent dugotrajno nezaposlenih, te nekvalitetan i sa potrebama privrede neusaglašen sistem obrazovanja.

Tabela 4: Tabela prednosti – slabosti – mogućnosti – prijetne pri analizi stanja ljudskih resursa na području općine Kakanj (*preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.*)

S – PREDNOSTI	W – SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Veliki broj mlađih i obrazovanih ljudi • Poduzetnički mentalitet • Veliki broj radno sposobnih stanovnika • Obezbjedivanje uslova za edukaciju • Pozitivan odnos lokalne samouprave prema problemu nezaposlenosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Visoka stopa nezaposlenosti • Nemogućnost kakanjske privrede da apsorbuje više nezaposlenih • Rad na crno • Veliki procent dugotrajno nezaposlenih • Nizak kvalitet radnih mjesta (velika ponuda radne snage, nesigurnost u radu, mala plaća i nepoštivanje prava radnika) • Nekvalitetan obrazovni sistem • Obrazovanje neusklađeno sa potrebama privrede • Slaba podrška političkih struktura u segmentu razvoja privrede
O – MOGUĆNOSTI	T - PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Povećati stepen zaposlenosti • Investirati više radi zapošljavanja – razvoj privrede, stvaranja poslovnog ambijenta • Izdvajati sredstava za podsticaj razvoja mikro i malih preduzeća • Povećati sredstva za podsticaj za zapošljavanje lica na stručnom osposobljavanju i pripravnika • Uvesti edukaciju za razvoj poduzetništva • Organizirati info-pultove koji bi pružali informacije zainteresiranim za pokretanje vlastitog biznisa • Realizirati program obuke, doobuke, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba bez radnog iskustva za deficitarna zanimanja, kao što su zidari, tesari, armirači, zavarivači i sl. • Aktivirati programe aktivne politike zapošljavanja kroz podsticaje zapošljavanja u poljoprivredi sezonskim poslovima • Stimulirati poslodavce kod realizacije programa obuke i zaposlenja rizičnih grupa sa otežanim faktorom zaposlenja • Unaprijediti mjere stimulacije za poslodavce koji zapošljavaju novu radnu snagu, naročito u proizvodnji i uslugama • Podrška političkih struktura u segmentu razvoja privrede 	<p>Nekontroliran ulazak stranih radnika</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odlazak mlađih, stručnih kadrova u druge zemlje • Rad na crno • Nedostatak finansijske podrške za planirane edukacije • Nedostatak jedinstvenog tržišta radne snage

Svakako jedan od najvećih izazova pred kojima se nalazi Kakanj je šta uraditi sa tolikim brojem radno sposobnih Kakanjaca koji bi željeli da rade. U Kakanju je najviše razvijena industrija, međutim, uvođenjem savremene opreme sve su manje potrebe za zapošljavanjem većeg broja radnika. Da bi se zaposlio znatan broj radno sposobnih a nezaposlenih Kakanjaca potrebno je sistematski pristupiti ovom problemu. Općina Kakanj intenzivno radi svake godine na izdvajaju finansijskih sredstava iz budžeta kako bi se obezbijedilo stručno osposobljavanje u struci lica na stručnom osposobljavanju i pripravnika za samostalan rad, polaganje stručnog ispita i sticanja radnog iskustva. Općina Kakanj refundira troškove stručnog osposobljavanja privrednim subjektima koji su zaključili ugovore sa navedenim licima, te i na taj način doprinosi razvoju i jačanju privrede. Ujedno se smanjuje procenat dugotrajno nezaposlenih i stopa nezaposlenosti. Svakako jedan od nedostataka u segmentu ljudskih resursa je i neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama kakanjske privrede. Tako u Kakanju imamo mnogo lica koja su završila školu, ali im je teško doći do posla, jer su male potrebe kakanjske privrede za tim zanimanjima. Međutim, na drugoj strani ima mnogo zanimanja koja možemo nazvati deficitarnim (to su ona zanimanja koja su potrebna kakanjskoj privredi, a malo Kakanjaca je završilo tu školu). U narednom periodu treba više pažnje usmjeriti na to da se u Kakanju formiraju nova odjeljenja u srednjim školama koja će biti po prirodi bliska kakanjskoj privredi. Treba svake godine izdvajati sredstva za realizaciju programa obuke, doobuke, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba bez radnog iskustva za deficitarna zanimanja. U općinskom budžetu treba planirati veća sredstva koja će se davati kao poticaji za pokretanje vlastitog biznisa. U općini bi određeni broj zaposlenika trebao raditi permanentno na analizi kakanjske privrede, te na osnovu analiza upućivati lica koja žele pokrenuti vlastiti biznis u pravom smjeru. Svake godine potrebno je i dalje organizirati besplatna predavanja na temu kako pokrenuti vlastiti biznis. Na taj način se pomaže i znanjem, a i finansijski se određeni broj Kakanjaca usmjerava ka vlastitom biznisu. Nastaviti i dalje stimulisanje privrednih subjekata koji zapošljavaju nove radnike. Na taj način bi se olakšao rad pojedinih privrednih subjekata, a i to bi im bio poticaj za dalji razvoj i zapošljavanje novih radnika. Jedan od nedostataka kakanjske privrede je svakako veliki broj radnika koji rade na crno. Potrebno je poboljšati rad inspekcijskih organa, one inspekcije koje su kantonalnog karaktera potrebno je češće na domaću inicijativu angažirati kako bi se moglo efikasnije utjecati na smanjenje broja radnika koji rade na crno. Dakle, potrebno je poboljšati rad inspekcijskih organa, a dati stimulativne mjere za privredne subjekte koji zapošljavaju nove radnike. Na taj način privrednici bi bili u strahu od mogućih kazni za

radnike koji kod njih rade na crno, a s druge strane nudi im se stimulativ za prijavljivanje radnika što bi svakako rezultiralo smanjenjem broja radnika koji rade na crno i u ukupnosti smanjilo broj.

Socijalna zaštita na području općine Kakanj

Socijalna zaštita Kakanj je jedna od rijetkih općina u BiH koja ima razrađenu strategiju razvoja socijalne zaštite, a čiju izradu je podržala Evropska unija. Strategija obuhvata sva ključna pitanja funkciranja i restrukturiranja sistema socijalne zaštite na općini Kakanj. Izrađena je zahvaljujući stručnom kadru Centra za socijalni rad (CSR) Kakanj, što je posebno značajno za implementaciju novog, savremenog programa socijalne politike. Identificirani problem: Teška socio-ekonomski situacija u općini Kakanj, veliki broj lica potražuje razne vidove socijalne pomoći od Centra za socijalni rad, a Centar nema mogućnosti da udovolji svim tim zahtjevima, zatim nedostatak stručnog kadra kao i nedovoljna finansijska sredstva

Tabela 5: Tabela prednosti – slabosti – mogućnosti – prijetne pri analizi stanja Centra za socijalni rad na području općine Kakanj (*preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.*)

S – PREDNOSTI	W – SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none">• Postojeće stručno osoblje i organiziran CSR za profesionalnu, odnosno savjetodavnu i materijalnu pomoć• CSR je razvio jake upravne sisteme na općini Kakanj• Lokalni NVO , Crveni Križ,MDD Merhamet te udruženja građana koja pružaju zaštitu i pomoć penzionerima i osobama sa posebnim potrebama• Osnovno školovanje djece sa posebnim potrebama , inkluzija• Pojedine mjesne zajednice koje organizirano djeluju u cilju rješavanja problematike socijalne pomoći	<ul style="list-style-type: none">• Ograničene mogućnosti pružanja usluga socijalne pomoći• Nedovoljna koordinacija između CSR-a, NVO-a i MZ-a sa aspekta socijalne zaštite• Nedostatak makropodataka za provođenje politike socijalne zaštite• Nerazvijeni sistemi praćenja potrebe klijenata i mjerena kvalitete usluga socijalne zaštite• Posljedice rata koje su se odrazile na broj raseljenih, nezaposlenih i siromašnih lica, niske penzije, porast PTSP-a, prostitucije, prosjačenja, narkomanije i sl.• Naslijedjeni nefleksibilni propisi socijalne zaštite u usporedbi sa modernim pristupom socijalnoj problematici• Nedostatak stručnog kadra koji može odgovoriti zadacima• Ograničen broj kreatora politike za preustroj sistema socijalne zaštite na lokalnom i višim nivoima

Tabela 5 (nastavak): Tabela prednosti – slabosti – mogućnosti – prijetne pri analizi stanja Centra za socijalni rad na području općine Kakanj (*preuzeto iz Strategija razvoja općine Kakanj 2007. – 2020.*)

O – MOGUĆNOSTI	T - PRIJETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Organizirati sve MZ na području općine Kakanj da pripremaju informacije o potrebama socijalno ugroženog stanovništva u područnim okvirima svog djelovanja • Reformiranje sistema i strukture socijalne politike, posebno sistema finansijske pomoći • Povezati i usmjeriti rad CSR-a, NVO-a i MZ-a ka zajedničkim prioritetima socijalne zaštite, tj. stvoriti partnerske odnose navedenih organizacionih jedinica • Podizati svijest javnosti i informirati građane o ciljevima socijalne zaštite, • Pružati informacije potencijalnim i postojećim štićenicima i klijentima CSR-a o njihovim pravima i o načinu ostvarivanja tih prava preko posebno ustrojenog sistema koji će podržavati interes svih klijenata • Obezbijediti trend minimalnog rasta finansiranja socijalne zaštite iz općinskog budžeta od 1-3 % • Preorientirati institucionalni pristup socijalne pomoći ka pristupu zasnovanom na pojedinačnom tretmanu klijenta • Definirati indikatore uspješnosti i razviti metode mjerjenja socijalnih potreba svih postojećih i potencijalnih štićenika CSR-a 	<ul style="list-style-type: none"> • Odlaganje restrukturiranja krutog i socijalistički organiziranog sistema socijalne zaštite • Smanjenje općinskog proračuna , odnosno dijela koji se odnosi na CSR • Daljnji porast siromaštva i nezaposlenosti • Nedovoljna i neadekvatna informiranost potencijalnih štićenika CSR-a o pravima koja im pripadaju • Nedovoljna angažiranost vladinih organa koji kreiraju socijalnu politiku zaštite na svim nivoima vlasti

Centar za socijalni rad (u daljem tekstu CSR) Kakanj razvio je jake upravne sisteme u općini i funkcioniра u okvirima svojih materijalno-finansijskih mogućnosti, uz pomoć lokalnih NVO-a, Crvenog križa , MDD Merhameta i drugih udruženja građana koja u svom radu poklanjaju pažnju kategoriji socijalno ugroženog stanovništva. Značajnu ulogu u obavljanju djelatnosti socijalne zaštite pored mjesnih zajednica imaju humanitarne organizacije , udruženja , vjerske zajednice i organizacije koje one osnivaju , građanin pojedinac i strana fizička ili pravna lica. Na polju jačanja socijalne politike na području lokalne zajednice potrebno je aktivnije i organizovanije učešće mjesnih zajednica u stvaranju partnerstva i koordinacije u radu sa drugim institucijama i organizacijama . Partnerstvo između CSR-a i MZ-a, ali i lokalnih NVO-a će sigurno polučiti

rezultate i podići na viši nivo pružanja usluga građanima dok bi koordiniran rad navedenih organizacijskih jedinica bio podređen zajedničkoj svrsi, odnosno zajedničkim prioritetima socijalne zaštite. Posebno treba nastojati podići svijest javnosti o ciljevima CSR-a i redovito informirati građane o kvalitativnoj i kvantitativnoj prirodi usluga socijalne zaštite na općini Kakanj. Pored toga, postojeći i potencijalni štićenici CSR-a moraju biti informirani o njihovim pravima i načinu ostvarivanja tih prava. U skladu s tim potrebno je razviti specifične pravne sisteme koji će braniti interes socijalno ugroženog stanovništva svih kategorija i koji će u svakom trenutku biti u mogućnosti podržati njihove zahtjeve.

Da bi se prevazišli problemi nefleksibilnog pristupa klijentima CSR-a, potrebno je razviti nove sisteme mjerjenja socijalnih potreba i definirati indikatore uspješnosti, odnosno adekvatnosti socijalne pomoći. Pri tom bi institucionalni model socijalne zaštite bio zamijenjen modelom pojedinačnog tretmana klijenata CSR-a. Racionalnom raspodjelom općinskog proračuna moguće je obezbijediti minimalni trend rasta finansiranja sistema socijalne zaštite od 1-3 % na godišnjem nivou, koji je dovoljan da bi se realizirali prioritetni ciljevi CSR-a. Jedan od njih je i već navedeno reformiranje socijalne politike i modela finansijske pomoći , pri čemu bi se u skladu sa potrebama kategorije štićenika obezbijedila, jednokratna ili privremena novčana pomoć kao i pomoć intervenirajućeg karaktera. S druge strane, vidna je činjenica ograničenih mogućnosti pružanja usluga od strane CSR-a, kako sa finansijskog aspekta, tako i sa aspekta stručnog kadra. Naime, ustanovljeno je da Centru nedostaje najmanje 5-6 radnika sa posebnim naglaskom na neophodne stručne profile, zbog čega ustanova ni zakonski, a ni praktično ne može funkcionirati. Nedostatak finansijskih sredstava za pokriće troškova rada zaposlenih u CSR-u kao i nedostatak troškova primarne pomoći štićenicima CSR-a moguće je prevazići jedino efikasnim dugoročnim planom finansiranja aktivnosti Centra. Nužno je naći rješenje za bolje školske uvjete i efikasniji tretman učenika sa posebnim potrebama kao i učenika koji su štićenici CSR-a. Poseban problem sa kojim se suočava BiH su posljedice ratnih zbivanja. Poslijeratno stanje na općini Kakanj se očituje velikim brojem raseljenih lica i invalida rata, kako civilnih, tako i vojnih, te veliki broj nezaposlenih i siromašnih, niske penzije, porast PTSP-a, pojava narkomanije, alkoholizma, prostitucije , prosjačenja itd.Ove socijalno ugrožene kategorije stanovništva su obuhvaćene sistemom socijalne politike koju sprovodi CSR, ali samo mali broj njih dobiva redovnu materijalnu pomoć ili savjete.

Osnovne prepreke implementaciji restrukturiranja socijalne politike predstavlja nedostatak makropodataka kao što su:

- nedefinirana granica siromaštva,
- nepoznat broj ljudi pod pritiskom siromaštva, tj. nepostojanje baze podataka,
- nedefiniranost profila stanovništva koji su ispod pretpostavljene granice siromaštva.

Iz toga proizilazi da je teško definirati i planirati cjelokupne doprinose općinskog finansiranja, iako se zna da su socijalne usluge koje pruža Općina relativno ograničene. Veća angažiranost lokalne vlasti i zakonodavstva može se pobrinuti o gore navedenoj problematici. Također, CSR nije u mogućnosti da se fokusira na pojedinačne socijalne slučajeve zbog nefleksibilnog birokratskog sistema socijalne zaštite i krute rutinske prakse tj. zbog preslikanog prijeratnog sistema. To ukazuje na potrebu primjene savremenih metoda, što ponovo zavisi od finansijske mogućnosti CSR-a. Poseban problem sa kojim se suočava BiH su posljedice ratnih zbivanja. Poslijeratno stanje na općini Kakanj se očituje velikim brojem raseljenih lica i invalida rata, kako civilnih, tako i vojnih, te veliki broj nezaposlenih i siromašnih, niske penzije, porast PTSP-a, pojava narkomanije, alkoholizma, prostitucije , prosjačenja itd.Ove socijalno ugrožene kategorije stanovništva su obuhvaćene sistemom socijalne politike koju sprovodi CSR, ali samo mali broj njih dobiva redovnu materijalnu pomoć ili savjete. Osnovne prepreke implementaciji restrukturiranja socijalne politike predstavlja nedostatak makropodataka kao što su: - nedefinirana granica siromaštva, - nepoznat broj ljudi pod pritiskom siromaštva, tj. nepostojanje baze podataka, - nedefiniranost profila stanovništva koji su ispod pretpostavljene granice siromaštva. Iz toga proizilazi da je teško definirati i planirati cjelokupne doprinose općinskog finansiranja, iako se zna da su socijalne usluge koje pruža Općina relativno ograničene. Veća angažiranost lokalne vlasti i zakonodavstva može se pobrinuti o gore navedenoj problematici. Također, CSR nije u mogućnosti da se fokusira na pojedinačne socijalne slučajeve zbog nefleksibilnog birokratskog sistema socijalne zaštite i krute rutinske prakse tj. zbog preslikanog prijeratnog sistema. To ukazuje na potrebu primjene savremenih metoda, što ponovo zavisi od finansijske mogućnosti CSR-a.

4.2. Rezultati empirijskih istraživanja na području općine Kakanj

4.2.1. Rezultati intervjeta sa načelnikom općine Kakanj

Pitanje 1: Na površini općine od 377 km² živi 37.441 stanovnik. Da li je poznato koji broj stanovnika pripada kategoriji siromašnih osoba?

Odgovor: Broj osoba u kategoriji siromaštva nije poznat, što bi svakako trebalo pokrenuti na akciju utvđivanja ovog broja, koji sigurno nije mali, i to ne samo na području općine Kakanj, nego i na području države. Izrada socijalne karte općine Kakanj je u toku. U Izvještaju Javne ustanove Centar za socijalni rad Kakanj za 2019. godinu navodi se da je u dodatne programe zaštite uključeno preko 600 korisnika, a isti se odnose na uključivanje u javnu kuhinju i subvencije komunalnih usluga za lica u stanju socijalne potrebe – finansirana iz budžeta općine i subvencije troškova električne energije – finansirana iz budžeta kantona. U istom izvještaju navodi se da su u 2019. godini zaprimljena i riješena 33 zahtjeva za stalnu novčanu pomoć, na koju imaju pravo materijalno neosigurana i za rad nesposobna lica u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice sa djecom Zeničko-dobojskog Kantona i Odlukom o sprovođenju socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom općine Kakanj. U toku 2019. godine ukupan broj aktivnih korisnika stalne novčane pomoći bilo je 225 nosilaca prava, odnosno 518 članova domaćinstva (163 djece i 355 odraslih lica).

Pitanje 2: Na koji način se općina uključuje u socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva?

Odgovor: Općina Kakanj od 2013. godine realizira programe utroška sredstava za podsticaj razvoja poduzetništva i obrta namijenjen prvenstveno nezaposlenim licima i fizičkim i pravnim licima koji pokreću vlastiti biznis. U okviru tih programa Općina Kakanj opredjeljuje i iznose za projekte namijenjene kategorijama koje teže dolaze do zaposlenja (lica sa invaliditetom, ženska populacija). Osim direktnе finansijske podrške navedena lica imala su mogućnost stručnog osposobljavanja i prekvalifikacije u svrhu ekonomskog osnaživanja i povećanja konkurentnosti na tržištu rada. Osim poduzetništva i obrta, Općina Kakanj izdvaja sredstva i za podršku poljoprivrednoj proizvodnji u okviru koje nezaposlena lica mogu registrirati poljoprivrednu djelatnost uz trogodišnju finansijsku podršku.

Pitanje 3: Ovo istraživanje se odnosi na period 2015.-2019. godine. Možete li nam reći koliko projekata ili drugih vidova uključivanja u socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva je finansirala općina Kakanj u svakoj od prethodnih 5 godina?

Odgovor: U periodu 2015.-2019. godine općina Kakanj realizirala je nekoliko podsticajnih programa koji su finansirani u saradnji sa humanitarnim organizacijama, a usmjereni prema ranjivim kategorijama stanovništva.

2015. godina

Općina Kakanj ostvarila je saradnju sa humanitarnim i nevladinim organizacijama – “World Vision”, “HELP”, “Muslim Aid” kroz pomoći socijalno ugroženih kategorija. U saradnji sa humanitarnom organizacijom (HO) “World Vision” učestvovala je u implementaciji projekta “Pokreni svoj posao u Kakanju”. Ukupna vrijednost projekta je 56.700,00 KM, od čega je finansijsko učešće Općine Kakanj 27.000,00 KM, a HO “World Vision” 29.700,00 KM. Kroz ovaj projekt dodijeljen je podsticaj za otvaranje Sociopedagoškog centra za osobe sa i bez poteškoća u razvoju “Koraci” d.o.o. Kakanj i podsticaj u oblasti poljoprivrede (dodjela plastenika i stoke). Ukupan broj korisnika je 17.

Humanitarna organizacija “World Vision”, ured u Zenici, je u 2015. godini za poljoprivrednike općine Kakanj koji su imali štete u elementarnim nepogodama u maju mjesecu 2014. godine podijelila 10 steonih krava i 1.000 tovnih pilica sa stočnom hranom za cijeli turnus. Vrijednost nabavke iznosila je 32.000,00 KM.

Također HO “World Vision, ured u Zenici je u 2015. godina pomogla pri uređenju i opremanju kancelarije Saveza poljoprivrednih udruženja “KAP” Kakanj u iznosu od 1.000,00 KM, zatim pri uređenju i izolaciji poslovnog jednog poslovnog prostora (kazandžijska radnja), u iznosu od 1.700,00 KM, te učestvovala u uređenju i opremanju prostora za stanovanje socijalno ugrožene porodice u iznosu od 3.000,00 KM.

U 2015. godini Općina Kakanj je u saradnji sa humanitarnim organizacijama “MAID” i “LDSC” realizirala projekt nabavke 20 plastenika površine 100m². Ukupna vrijednost projekta je 49.000,00 KM, od čega je finansijsko učešće Općine Kakanj 22.050,00 KM, humanitarnih organizacija “MAID” i “LDSC” 22.050,00 KM i krajnjeg korisnika 4.900,00 KM.

U istoj godini Općina Kakanj u saradnji sa gore navedenim humanitarnim organizacijama je realizirala i Projekat dodjele 32 steone junice za 32 korisnika. Finansijsko učešće Općine je

56.160,00 KM, humanitarnih organizacija “MAID” i “LDSC” 44.928,00 KM i krajnjeg korisnika 11.232,00 KM.

U saradnji sa Muslim Aid iz Sarajeva u 2015. godini realiziran je projekat “Ekonomsko osnaživanje socijalno i materijalno ugroženih osoba i mladih osoba kroz proizvodnju povrća u plastenicima na području općine Kakanj”. Vrijednost projekta je 48.700,00 KM.

2016. godina

Općina Kakanj je i u 2016. godini nastavila saradnju sa humanitarnim i nevladinim organizacijama – “World Vision” i “HELP”, kroz projekte iz oblasti poduzetništva, obrta, poljoprivrede i turizma. U saradnji sa HO “World Vision” Općina je učestvovala u implementaciji ekonomskih projekata ukupne vrijednosti 46.460,02 KM, od čega je finansijsko učešće Općine Kakanj 13.864,00 KM, a HO “World Vision” 32.596,02 KM. Kroz ovaj Projekat dodijeljeni su podsticaji iz oblasti poduzetništva, obrta i poljoprivrede.

Također je realiziran i projekat “Budžet za opremanje jednog školarca”, čija je ukupna vrijednost 5.000,00 KM (Općina Kakanj 1.000,00 KM i HO “World Vision” 4.000,00 KM). Ova sredstva koristilo je ukupno 40 korisnika.

Općina Kakanj je u 2016. godini u saradnji sa humanitarnim organizacijama “Muslim Aid” i “LDSC” realizirala Projekat “Samozapošljavanje materijalno ugroženih porodica kroz razvoj mini farmi u ruralnim oblastima na području općine Kakanj” (nabavka steonih krava, mehanizacije ili adaptacije objekata za smještaj stoke). Ukupna vrijednost projekta je 245.811,31 KM, od čega Općina Kakanj 132.786,31, “Muslim Aid” i “LDSC” 113.025,00 KM, a krajnji korisnici 11.320,00 KM). Projekat je obuhvatio 30 korisnika.

2017. godina

Općina Kakanj je u saradnji sa HO “World Vision” je u 2017. godini započela sa realizacijom projekta “Podrška ranjivim porodicama na području Općine Kakanj” (realizacija nastavljena u 2018. godini), čija je ukupna vrijednost 7.000,00 KM, od čega je finansijsko učešće Općine Kakanj 5.000,00 KM, a HO “World Vision” 2.000,00 KM.

Projekat ekonomskog osnaživanja žena se realizirao u saradnji sa Udruženjem žena općine Kakanj “UŽOK”, kroz obuku šivanja i krojenja, te izradu rukotvorina kroz procese tkanja. Obuka je trajala šest mjeseci i to od 10.3.2017-27.9.2017, a svaka grupa je imala obuku u trajanju od dva mjeseca. Obuku krojenja šivanja i tkanja su pohađale i uspješno završile 63 žene.

2018. godina

U 2018. godini se krou podsticaje nastojala nezaposlenim osobama sa završenom srednjom školom, koje se nalaze na evidenciji Biroa za zapošljavanje, starosne dobi do 35 godina, omogućiti priprema za rad kroz obuku, dokvalifikaciju i prekvalifikacije kod zainteresiranih poslovnih subjekata sa područja općine Kakanj, u namjenski opremljenim prostorijama, a radi jačanja konkurentnosti na tržištu rada, povećanja kompetencija i šansi za zapošljavanje. Općina je poslovnim subjektima sufinansirala troškove obuke, dokvalifikacije i prekvalifikacije nezaposlenih osoba u maksimalnom iznosu do 1.500,00 KM po kandidatu.

Služba za privredu, urbanizam i zaštitu okoline zaprimila je pet prijava poslovnih subjekata koji su potraživali ukupno 74 nezaposlene osobe, te je shodno tome uspješno završena obuka nezaposlenih osoba za sljedeća zvanja: 45 zavarivača, 11 krojača, devet frizera, sedam bravara i dva automehaničara. Polaznici obuke su prošli kroz teoretsku (20 radnih sati) i praktičnu nastavu (120 radnih sati), te su im dodijeljeni certifikati o uspješno završenoj obuci).

U 2018. godini Općina Kakanj je u saradnji sa World Vision realizirala projekat “Ekonomsko osnaživanje porodica kroz razvoj poljoprivrede”. Vrijednost projekta je 7.000,00 KM, od čega Općina Kakanj 5.000,00 KM, a “World Vision” 2.000,00 KM.

Općina Kakanj je u saradnji sa HO “LDS Charities” iz Sarajeva realizirala projekat “Ekonomsko osnaživanje socijalno i materijalno ugroženih osoba i mladih osoba kroz proizvodnju povrća u plastenicima na području općine Kakanj”. Vrijednost projekta je 48.700,00 KM, od čega je finansijsko učešće Općine 19.480,00 KM (40%), “LDS Charities” 19.480,00 KM (40%) i krajnjih korisnika 9.740,00 KM (20%). Projektom je obuhvaćeno 20 korisnika kojima su obezbijeđeni plastenici površine 100 m², sistem za navodnjavanje kap po kap, sjemenski i sadni materijal za jesenju sjetvu i sadnju, malč folija, te edukacija iz plasteničke proizvodnje.

Podsticajna sredstva planirana za projekat “Sufinansiranje samozapošljavanja i zapošljavanja osoba sa invaliditetom” bila su namijenjen ili za finansiranje zakupa poslovnog prostora firmama koje na području općine Kakanj formiraju organizacione jedinice u kojima će se upošljavati osobe sa invaliditetom (12 mjeseci), ili za “samozapošljavanje osoba sa invaliditetom koje pokrenu ili su u 2017. godini pokrenule vlastiti biznis i registrirale djelatnost”.

Shodno tome za ove pozicije finansiran je zakup poslovnog prostora društву koje je u Kakanju formiralo organizacionu jedinicu i zaposlilo sedam osoba sa invaliditetom (11 mjeseci po 320,00

KM). Također su istom društvu sa ove pozicije isplaćena podsticajna sredstva u iznosu od 3.000,00 KM za nabavku opreme i repromaterijala.

Podsticajna sredstva namijenjena za samozapošljavanje odobrena su jednom fizičkom licu koje je registriralo djelatnost i pokrenulo vlastiti biznis. Korisniku podsticajnih sredstava sufinansirana je nabavka opreme, mašina i repromaterijala i refundirani troškovi doprinosa (period 24 mjeseca).

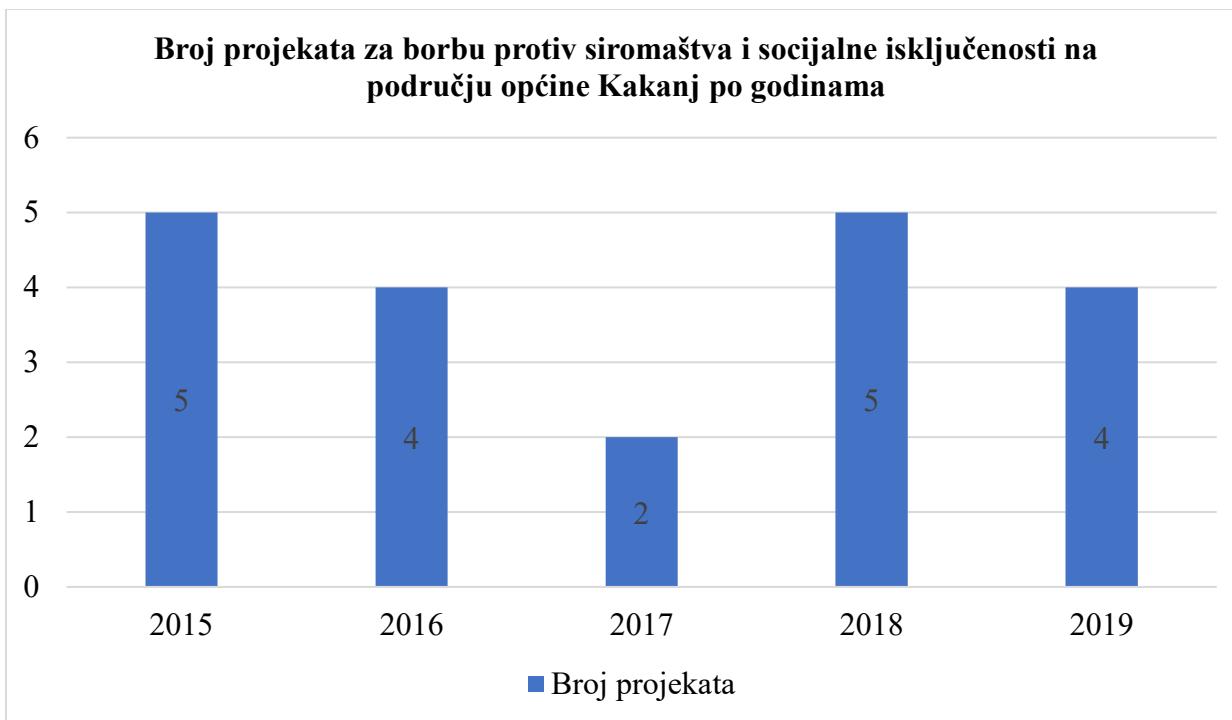
Projekat “Ekonomsko osnaživanje žena” realiziran je u saradnji sa Udruženjem žena općine Kakanj “UŽOK” kroz obuku šivanja, tkanja, pletenja i dekupaža. Obuku je pohađalo i uspješno završilo 40 žena. Svaka polaznica je kroz obuku osposobljena za samostalan rad, te im je omogućeno da soim za svoje potrebe mogu izrađivati predmete za prodaju, te tako zaraditi novac za sebe i svoju porodicu. Za ovaj projekat su utrošena sredstva u iznosu od 15.000,00 KM.

2019. godina

I u 2019. godini nastavljena je realizacija projekata namijenjenih ranjivim kategorijama, te je u te svrhe realizirano ukupno 7.978,16 KM za podršku osobama sa invaliditetom (ukupno njih 9), te u okviru projekta “Ekonomsko osnaživanje žena kroz obuku krojenja i šivenja” realizirani iznos je 12.000,00 KM, a isti su koristile 43 osobe.

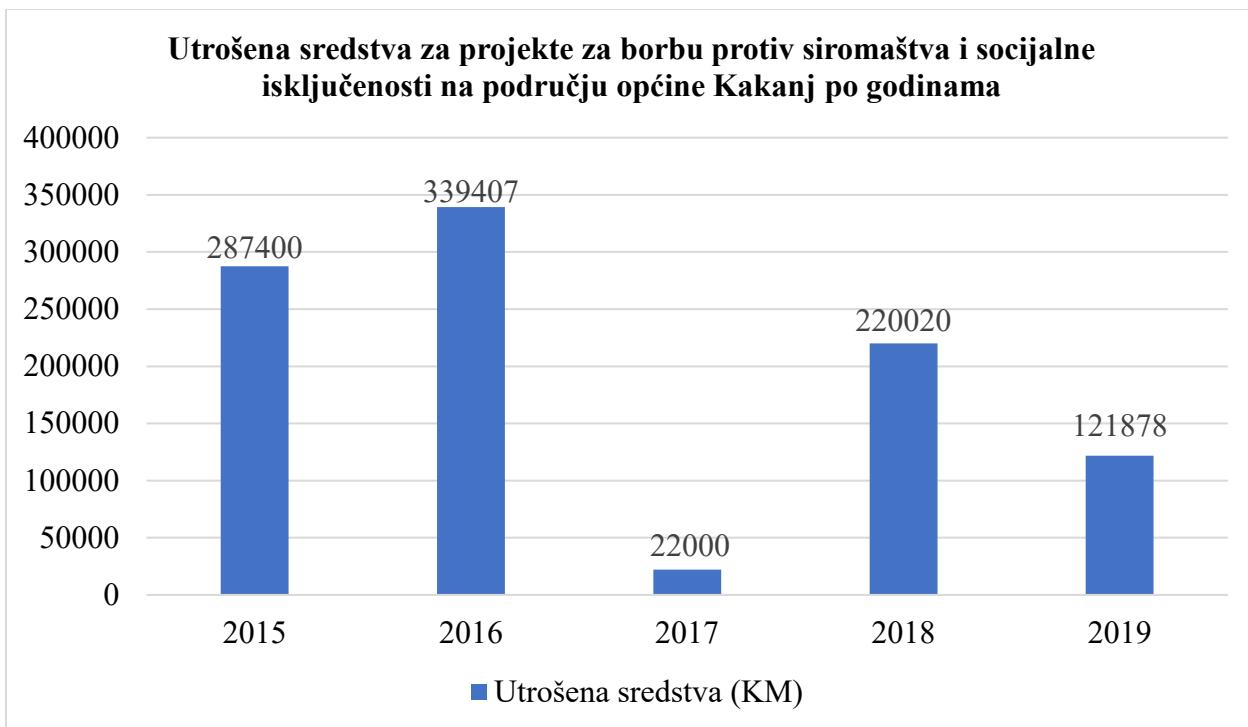
U saradnji sa humanitarnom organizacijom Caritas Švicarske realizirana su dva projekta u 2019. godini, i to: Dodjela 30 plastenika površine $100m^2$ sa dodatnom opremom i Dodjela paketa jagoda za $6.000 m^2$. Vrijednost projekta dodjele plastenika je 87.860,00 KM, od čega Općina Kakanj 50% (43.939,05 KM), Caritas Švicarske 40% (35.144,04 KM), krajnji korisnici 10% (8.786,01 KM). Vrijednost projekta dodjele jagoda iznosi 15.600,00 KM, od čega Općina Kakanj 50% (7.800,00 KM), Caritas Švicarske 40% (6.240,00 KM), krajnji korisnici 10% (1.560,00 KM).

Na grafikonu 3 prikazan je ukupan broj projekata socijalnog poduzetništva i pomoći ugroženim kategorijama koje je finansirala općina Kakanj uz podršku donatora.



Grafikon 3: Broj projekata za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj po godinama

Na grafikonu 4 prikazane su (približne/procijenjene, obzirom da nisu dostavljene vrijednosti svih projekata te su procjenjivane na osnovu istih projekata u drugim godinama) ukupne vrijednosti utrošenih sredstava za projekte socijalnog poduzetništva na području općine Kakanj po godinama. Slično kao i za broj projekata, najmanji iznos sredstava utrošen je za ove projekte u 2017. godini. Također na grafikonu se može uočiti da su sredstva uložena po godinama različita, što u Općini objašnjavaju različitim odzivom donatora i iznosima doniranih sredstava.

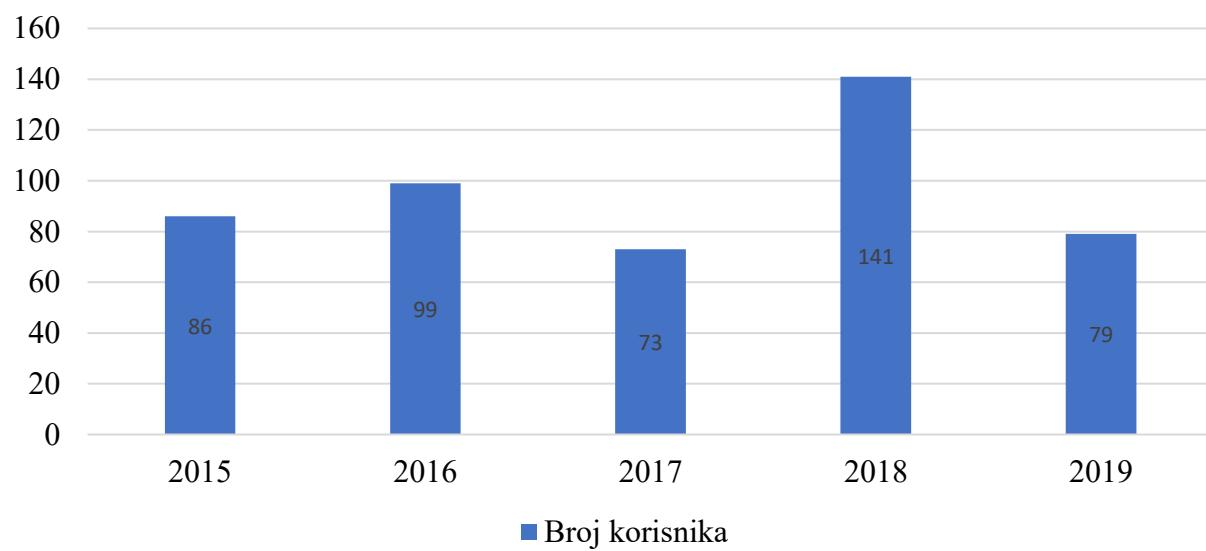


Grafikon 4: Utrošena sredstva (KM) za projekte za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj po godinama

Pitanje 4: Koliko osoba je direktno uključeno u projekte i programe socijalnog poduzetništva/borbe protiv siromaštva, a koliko indirektno (članovi porodica) u proteklih 5 godina (po godinama)?

Odgovor: Ukupno posmatrano za period 2015.-2019. godine programe Općine Kakanj koristilo je 478 osoba, a procjenjujemo da je indirektnu korist imalo trostruko više osoba. Broj korisnika projekata po godinama prikazan je na grafikonu 5.

Broj korisnika obuhvaćenih projekta za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj po godinama i projektima



Grafikon 5: Broj korisnika obuhvaćenih projekata za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj po godinama

Pitanje 5: Da li općina izdvaja (samo) vlastita sredstva za projekte i programe koji se odnose na socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva ili koristi sredstva donatora?

Odgovor: Općina Kakanj kroz budžet Općine i kroz svoje Programe obuhvata i socijalno ugrožene kategorije. Programe Općine Kakanj prepoznali su viši nivoi vlasti i međunarodne organizacije koje se bave sličnom problematikom i nakon inicijalnih kontakata uspostavljena je saradnja koja je rezultirala povećanim brojem korisnika unutar kategorija koje su u stanju socijalne potrebe. U periodu 2015.-2019. godine uspostavljena je saradnja sa Vladom Zeničko-dobojskog Kantona, te humanitarnim i nevladinim organizacijama.

Pitanje 6: Ko su bili najveći donatori za projekte i programe koji se odnose na socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva u posljednjih 5 godina?

Odgovor: Za realizaciju projekata i programa koji se odnose na socijalno poduzetništvo podršku su pružile humanitarne i nevladine organizacije: "Muslim Aid", "HELP", "World Vision", "LDS Charities", Caritas Švicarske i Udruženje žena općine Kakanj.

Pitanje 7: Postoje li na području općine Kakanj socijalna preduzeća?

Odgovor: Na području općine Kakanj posluje "Zagrljaj" d.o.o. Sarajevo, Poslovna jedinica Kakanj, koje zapošljava lica sa određenim stepenom invaliditeta. Osim navedenog, tri poslovna subjekta obavljaju srodnu djelatnost i obrt i upošljavaju isključivo invalidna lica.

Pitanje 8: Koji su ključni izazovi u implementaciji ovih programa na području općine Kakanj?

Odgovor: Izazovi koji prate sve programa, pa i one koji se raliziraju u svrhu pomoći određenim kategorijama su najveći dijelom vezani za cjelokupnu ekonomsku situaciju na nivou Bosne i Hercegovine, tržišne mehanizme ponude i potražnje i probleme opstanka biznisa na duži period. S tim u vezi Općina Kakanj i Služba za privredu, urbanizam i zaštitu okoline nastoji revidiranjem programa i analizama efekata istih unaprijediti programe i projekte iz svog domena kako bi što uspješnije odgovorila izazovima i poteškoćama.

Pitanje 9: Kakvi su planovi općine Kakanj za narednu godinu/naredne godine, kada se radi o socijalnom poduzetništvu/borbi protiv siromaštva? Namjeravate li pokrenuti veći broj projekata/programa ili pokrenuti nova socijalna poduzeća?

Odgovor: Općina planira nastaviti finansirati i podržavati projekte socijalnog poduzetništva, te ostvariti saradnju sa svim zainteresiranim donatorima i korisnicima projekata, kao i fondacijama koje se bave projektima socijalnog poduzetništva. Planirana je i saradnja sa fondacijom „Muharem Berbić“.

4.2.2. Rezultati intervjeta sa direktoricom DOO za radno i profesionalno osposobljavanje, rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom “Zagrljaj”, Aidom Skorupan

Pitanje 1: Koliko „Zagrljaj“ d.o.o. ima uposlenika i šta je njegova primarna djelatnost?

Odgovor: „Zagrljaj“ d.o.o. ima četrnaest uposlenika. Primarna djelatnost je proizvodnja osvježivača prostora.

Pitanje 2: „Zagrljaj“ d.o.o. upošljava osobe sa invaliditetom. Koliko osoba sa invaliditetom radi u Vašoj organizaciji i na kojim poslovima? Da li su prihodi koje uposlenici ostvaruju dovoljni da ih drže van siromaštva?

Odgovor: U „Zagrljaj“ d.o.o. radi jedanaest osoba sa invaliditetom. Raspoređeni su na poslovima pakovanja osvježivača prostora, što je primarna djelatnost. Pored toga rade dekupaž na drvetu, slike na alu foliji, izrađuju nakit, ukrase za kosu itd. Plaćeni su za svoj rad, pretpotstavljajući da su im finansijska sredstva dovoljna da ih drže van siromaštva.



Slika 1: Asortiman „Zagrljaja“ (izvor: društvene mreže)

Pitanje 3: Smatrate li da ovakav vid upošljavanja osoba sa invaliditetom ima i drugih koristi osim finansijskih prihoda. Koje bi to po vašem mišljenju bile koristi?

Odgovor: Naravno da pored finansijske strane postoji pregršt drugih koristi. Prva i osnovna je što su dobili priliku da se socijalizuju, da budu prihvaćeni u svojoj lokalnoj zajednici, da budu ravnopravni građani našeg društva, zatim sticanja radnih navika, preuzimanje odgovornosti prilikom dolaska na posao i njegovog obavljanja.

Pitanje 4: Ovo istraživanje odnosi se na period od 2015. do 2019. godine. Možete li nam reći koliko projekata „Zagrljaj“ d.o.o. je finansirano po godinama i ko su bili finansijeri?

Odgovor: U 2017. godini dva projekta, od toga je jedan projekt finansirao BH telekom. U 2018. godini šest projekata, od kojih je jedan finansirala općina Kakanj. U 2019. godini šest projekata, od kojih je jedan finansirao Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. U 2020. godini nije realiziran niti jedan projekt, što je posljedica pandemije COVID-19.

Pitanje 5: Da li imate podršku općine u realizaciji vaših projekata i koji je to vid podrške?

Odgovor: Da, imamo podršku općine Kakanj. Podrška se ogleda u vidu kupovine repromaterijala, obezbijedili su nam prostor za rad, te za svoje potrebe od nas naručuju naše rukotvorine koje poklanjaju delegacijama koje dolaze u posjetu općini Kakanj.

Pitanje 6: Koji su ključni izazovi sa kojima se susrećete u relaizaciji svojih projekata?

Odgovor: Izazova je mnogo, kako pri realizaciji projekata tako i u drugim segmentima. Prvenstveno izazov je pronaći projekt gdje osobe sa invaliditetom mogu aplicirati, zatim prilagoditi određeni projekt tim osobama, te na kraju pronaći podršku ili partnersvo.

Pitanje 9: Kakvi su planovi „Zagrljaj“ d.o.o. za narednu godinu (naredne godine)?

Odgovor: Naši planovi u narednom periodu su prvenstveno zadržati dosadašnje uposlenike, budući da kriza koja je pogodila cijeli svijet nije ni nas zaobišla. Naravno da bismo voljeli zaposliti i nove osobe sa invaliditetom, te im omogućiti sve ono što su i naši dosadašnji uposlenici naučili, stekli itd. Jedan od planova je također proširiti assortiman naših proizvoda, za koji imamo kapacitete.

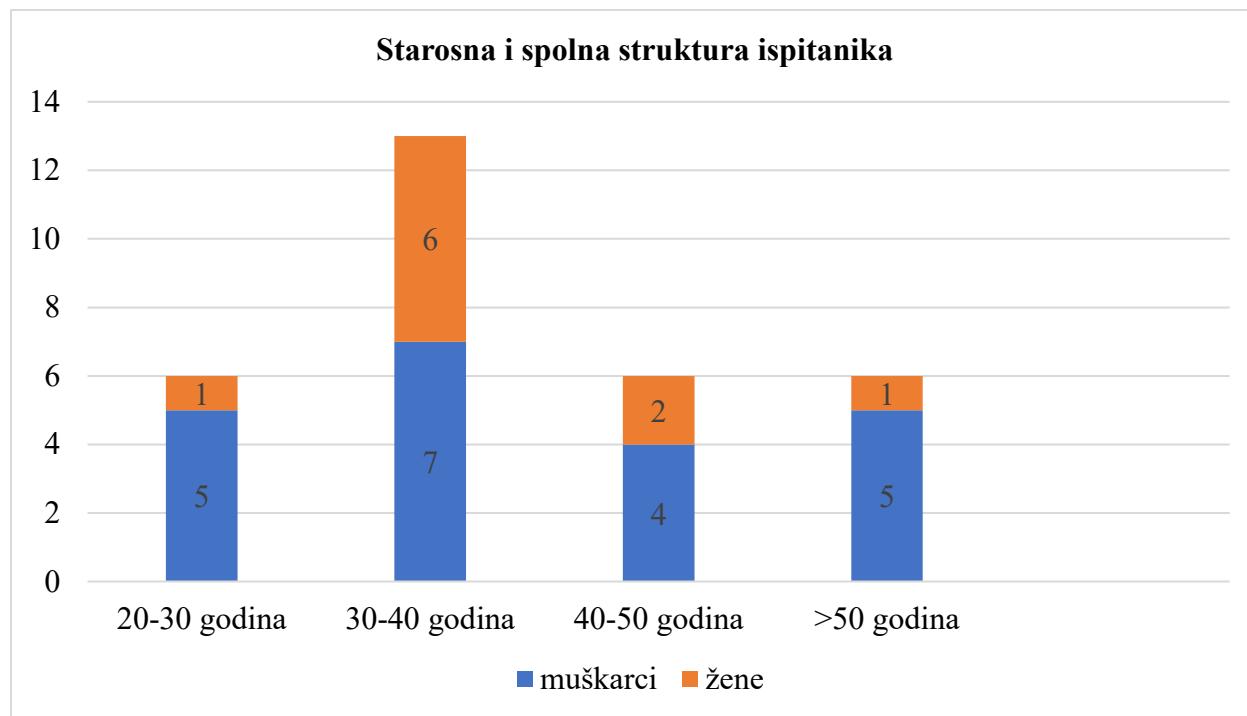
4.2.3. Rezultati anketiranja korisnika sredstava iz projekata socijalnog poduzetništva Općine Kakanj

Anketirano je ukupno četrdeset osoba, od čega osam uposlenika "Zagrljaj" d.o.o. i trideset i dva korisnika projekata socijalnog poduzetništva Općine Kakanj.

Prema starosnoj dobi, ispitanike smo podijelili u četiri kategorije, 20-30, 30-40, 40-50 i više od 50 godina. Šest ispitanika imalo je između 20 i 30 godina, petnaest ispitanika između 30 i 40 godina, trinaest ispitanika 40-50 godina i šest ispitanika više od 50 godina.

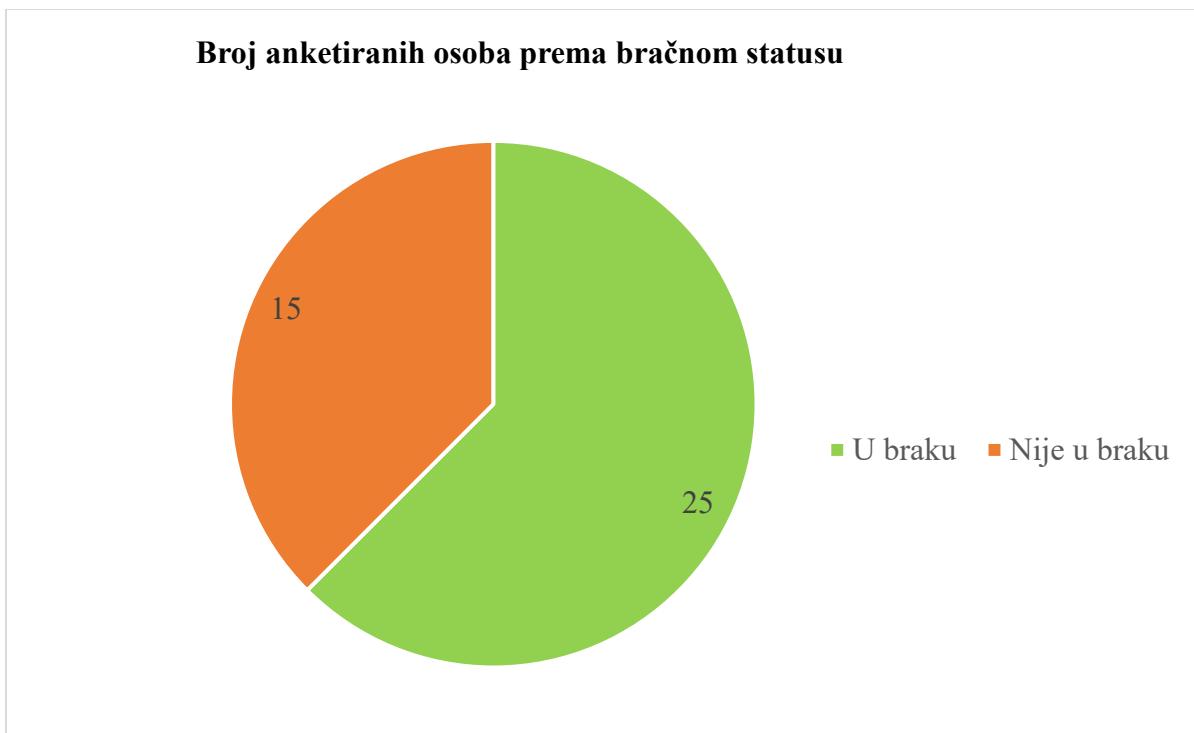
Dvadeset i jedan ispitanik je bio muškog i devetnaest ispitanika ženskog spola.

Starosna i spolna struktura prikazana je na grafikonu 6.



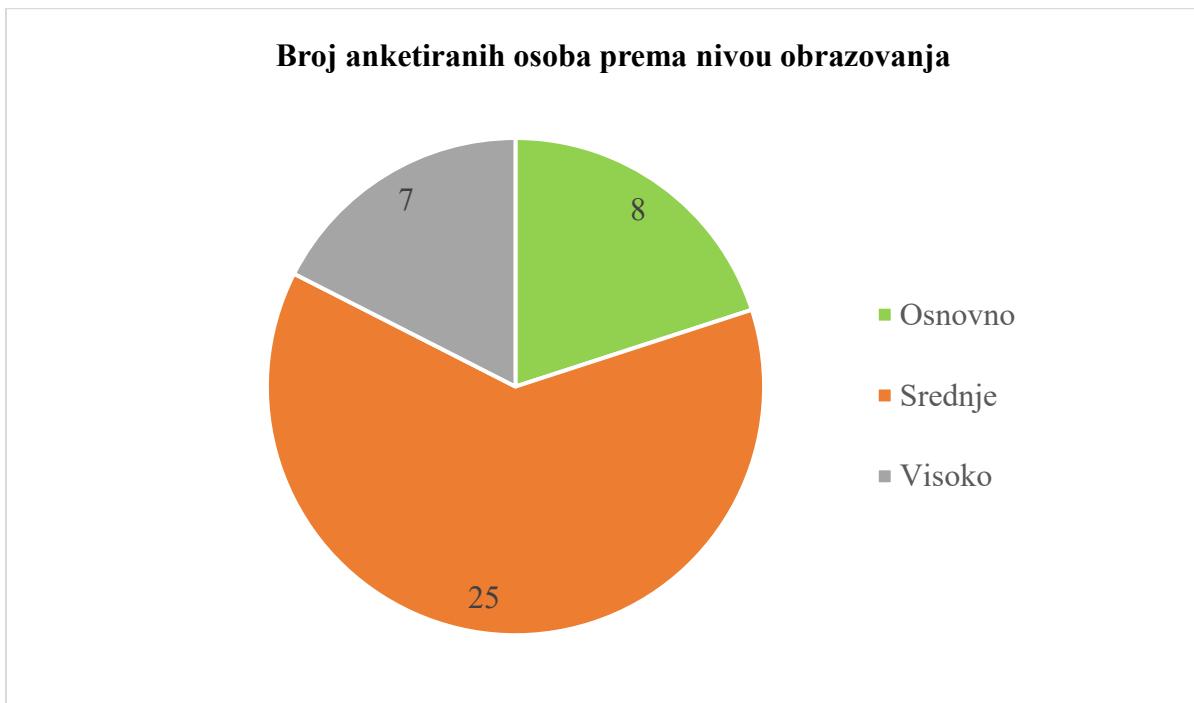
Grafikon 6: Starosna i spolna struktura anketiranih osoba

Dvadeset pet ispitanika je u braku, petnaest ispitanika nije (grafikon 7).



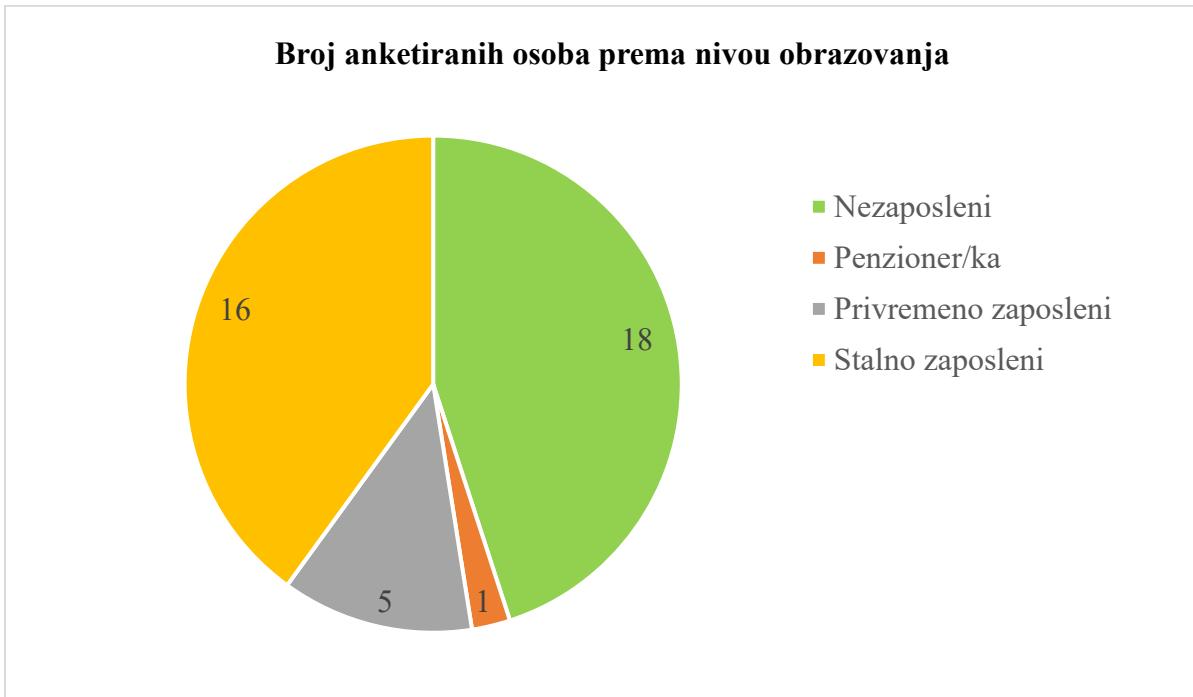
Grafikon 7: Broj anketiranih osoba prema bračnom statusu

Osam ispitanika ima osnovno, dvadeset i pet ispitanika srednje i sedam ispitanika visoko obrazovanje (grafikon 8).



Grafikon 8: Broj anketiranih osoba prema nivou obrazovanja

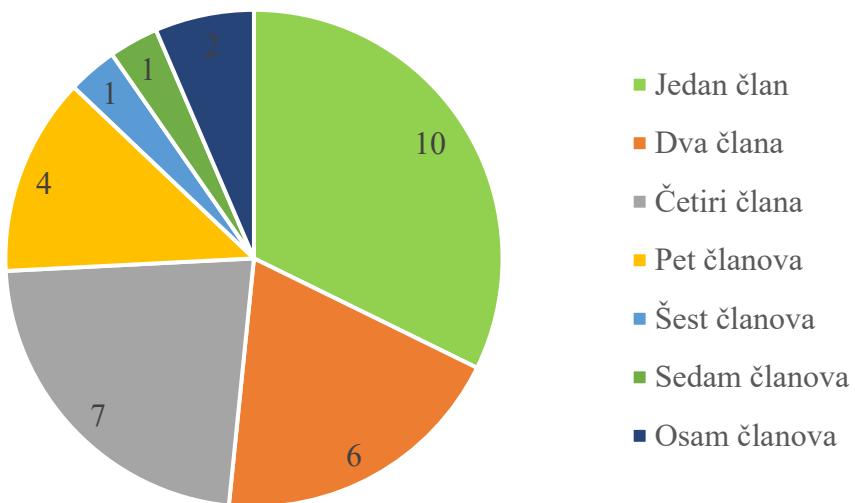
Prema radnom statusu, osamnaest ispitanika je nezaposleno, jedan penzioner, pet privremeno zaposlenih i šesnaest stalno zaposlenih (grafikon 9). Od šesnaest stalno zaposlenih, osam je uposlenika socijalnog preduzeća, a osam su korisnici projekata socijalnog poduzetništva Općine Kakanj.



Grafikon 9: Broj anketiranih osoba prema radnom statusu

Kao broj izdržavanih članova porodice deset ispitanika je navelo jedan (izdržavaju samo sebe), šest ispitanika dva člana, devet ispitanika tri člana, sedam ispitanika četiri člana, četiri ispitanika pet članova, jedan ispitanik šest članova, jedan ispitanik sedam članova i dva ispitanika osam članova (grafikon 10).

Broj anketiranih osoba prema broju izdržavanih članova porodice



Grafikon 10: Broj anketiranih osoba broju izdržavanih članova porodice

Kao osnovni izvor prihoda ispitanici su naveli različite odgovore, koje nisam želio grupirati pod zajedničke nazive (poljoprivredna proizvodnja i sl.), već ih predstavljam u tabeli 6 kako su ih sami ispitanici naveli.

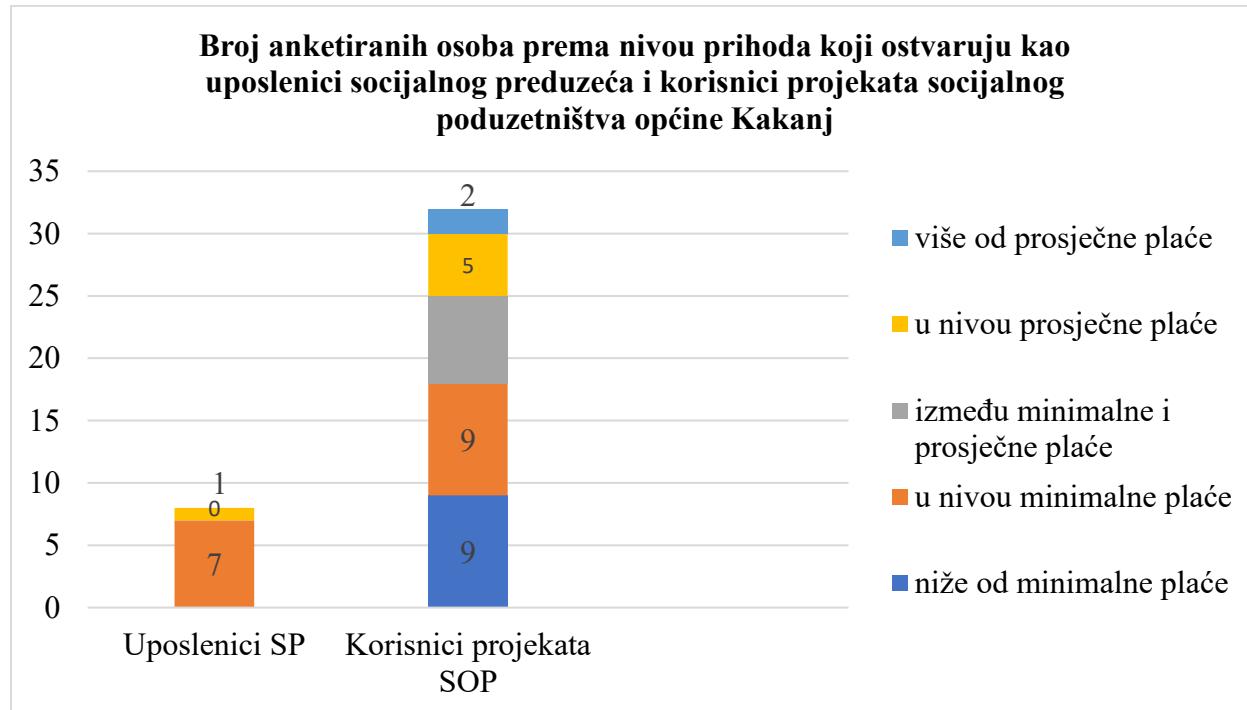
Tabela 6: Osnovni izvori prihoda anketiranih osoba

Osnovni izvor prihoda ispitanika	Broj ispitanika
bez prihoda	1
dječiji dodatak, poljoprivredna proizvodnja	2
malinarstvo i proizvodnja organske hrane	1
muževa plaća	1
muževa plaća i poljoprivredna proizvodnja	1
pčelarstvo	1
penzija muža	1
penzija muža i stočarstvo	1
penzija, pčelarstvo	1
plaća ispitanika	1
plaća drugog člana porodice	2
plaća drugog člana porodice, malinarstvo	1
plaća drugog člana porodice, plastenička proizvodnja	1
plaća drugog člana porodice, poljoprivredna proizvodnja	2
plaća ispitanika i plastenička proizvodnja	1
plaća muža i povrtlarstvo	1
plaća ispitanika, pčelarstvo i stočarstvo	1
plaća ispitanika, plaća drugog člana	3
plaća ispitanika, plaća drugog člana	1
plaća ispitanika, plaća drugog člana porodice	3
plaća, plaća drugog člana, pčelarstvo	1
plaća ispitanika, plastenička proizvodnja	1
plaća ispitanika, poljoprivredna proizvodnja	1
plaća ispitanika, primanje drugog člana porodice	1
plaća, stočarstvo	1
plaća, uzgoj koka nosilica i tovne piladi	1
plaća, uzgoj tovne junadi	1
poljoprivreda i voćarstvo	1
poljoprivredna proizvodnja	1
poljoprivredna proizvodnja, stočarstvo	3
uzgoj visokomlijenih krava	1

Pitanje o prihodima u odnosu na minimalnu i prosječnu plaću odnosilo se na anketirane uposlenike socijalnih preduzeća, od kojih sedam ima minimalnu, a jedan prosječnu plaću (odgovori predstavljeni na grafikonu 11).

Pitanje o nivou prihoda koji ostvare korištenjem projekata socijalnog poduzetništva Općine Kakanj, a u odnosu na minimalnu i prosječnu plaću, odnosilo se na korisnike koji nisu zaposleni u socijalnim preduzećima. Devet ispitanika ostvari prihode niže od minimalne plaće, devet u nivou

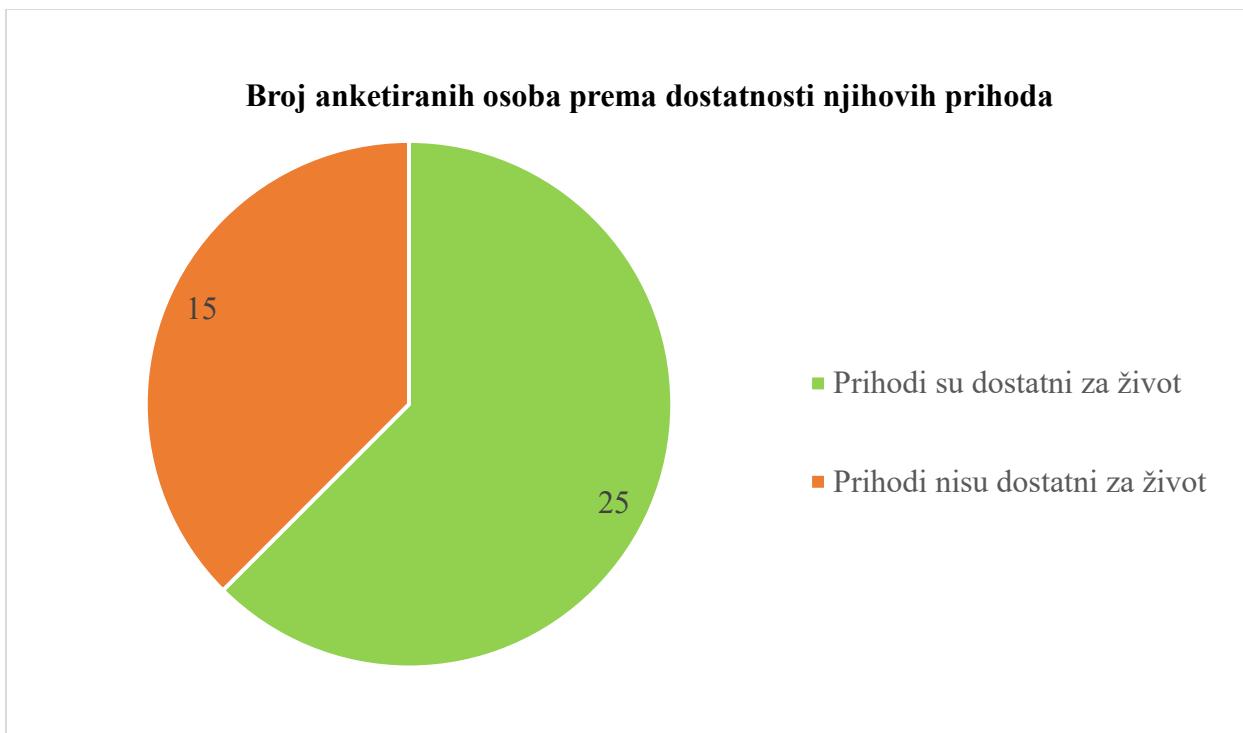
minimalne plaće, sedam ispitanika više od minimalne a niže od prosječne plaće, pet ispitanika u nivou prosječne plaće i dva ispitanika više od prosječne plaće. Odgovori su predstavljeni na grafikonu 11.



Grafikon 11: Broj anketiranih osoba prema nivou prihoda koji ostvaruju kao uposlenici socijalnog preduzeća i korisnici projekata socijalnog poduzetništva općine Kakanj

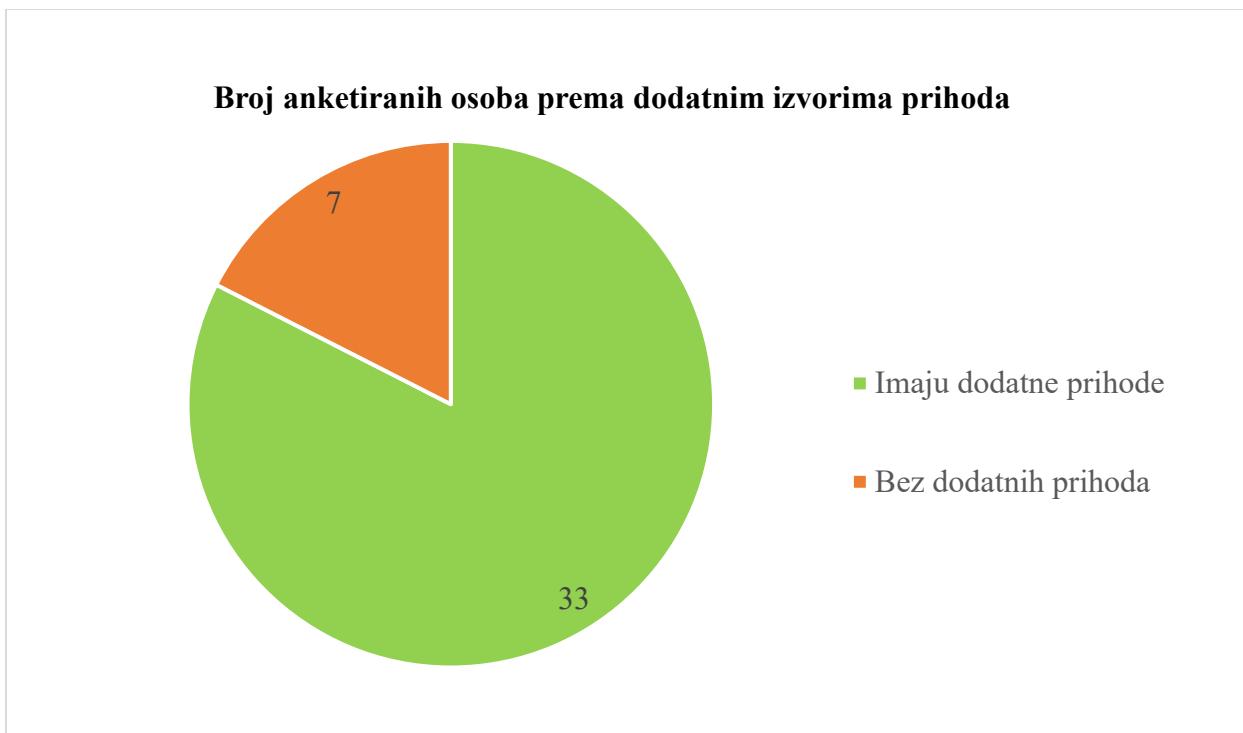
Pitanje „Da li je posao koji obavljate prilagođen Vašim sposobnostima i interesima?” odnosilo se na uposlenike socijalnog preduzeća, i svih osam ispitanika odgovorili je da je posao prilagođen njihovim sposobnostima i interesima, što potvrđuje tvrdnju direktorice preduzeća.

Dvadeset i pet ispitanika je odgovorilo da su im prihodi koje ostvare svojim radom dovoljni za život, a petnaest ispitanika da nisu (grafikon 12).



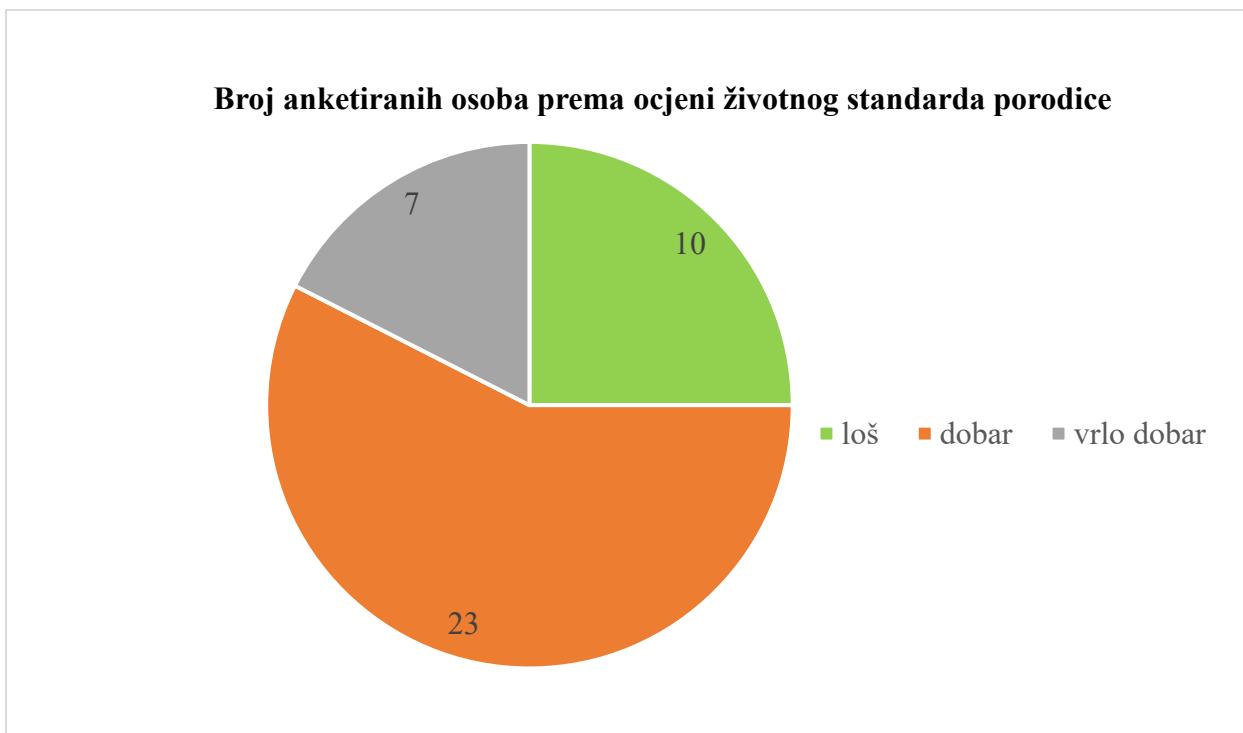
Grafikon 12: Broj anketiranih osoba prema dostatnosti njihovih prihoda

Na pitanje da li imaju dodatnih izvora prihoda trideset i tri ispitanika su odgovorila sa ne (jedan broj ispitanika je ponovio izvore prihoda navedenih u glavnim izvorima prihoda), a sedam ispitanika je odgovorilo sa da (invalidnina, frizerske usluge u kući, izrada poslastica, pletenje i kulinarstvo, prodaja oriflame proizvoda, sakupljanje šumskih plodova), što je predstavljeno na grafikonu 13.



Grafikon 13: Broj anketiranih osoba prema dodatnim izvorima prihoda

Na pitanje kako ocjenjuju nivo životnog standarda porodice, deset ispitanika je odgovorilo sa „loš“, dvadeset i tri ispitanika sa „dobar“, i sedam ispitanika sa „vrlo dobar“ (grafikon 14).



Grafikon 14: Broj anketiranih osoba prema životnom standardu porodice

Na pitanje postoje li dobra i usluge koje smatraju potrebnima a ne mogu ih priuštiti svojoj porodici, devetnaest uposlenika je odgovorilo sa „ne“, dok su ostali naveli odgovore koji (uglavnom) upućuju na osnovne ljudske potrebe, ili potrebe za unapređenjem poljoprivredne proizvodnje, kako je prikazano u tabeli 5.

Tabela 7: Odgovori ispitanika na pitanje da li postoje dobra i usluge koje ne mogu priuštiti i koja

Odgovor na pitanje	Broj ispitanika
da	3
da, auto, ljetovanje i sl.	2
da, kosičica	1
da, kuća ili stan	1
da, ljetovanje	1
da, mašine za obradu zemlje	1
da, mehanizacija	2
da, mnogo toga	5
da, muzilica	1
da, plastenik	1
da, savremena pčelarska oprema	2
da, sistem za navodnjavanje, električni čoban	1
ne	19

Na pitanje da li im posao koji obavljaju pomaže da se osjećaju društveno prihvaćenim, trideset i jedan ispitanik je odgovorio sa „da“, a devet ispitanika sa „ne“ (grafikon 15). Svi uposlenici socijalnog preduzeća su odgovorili sa „da“.

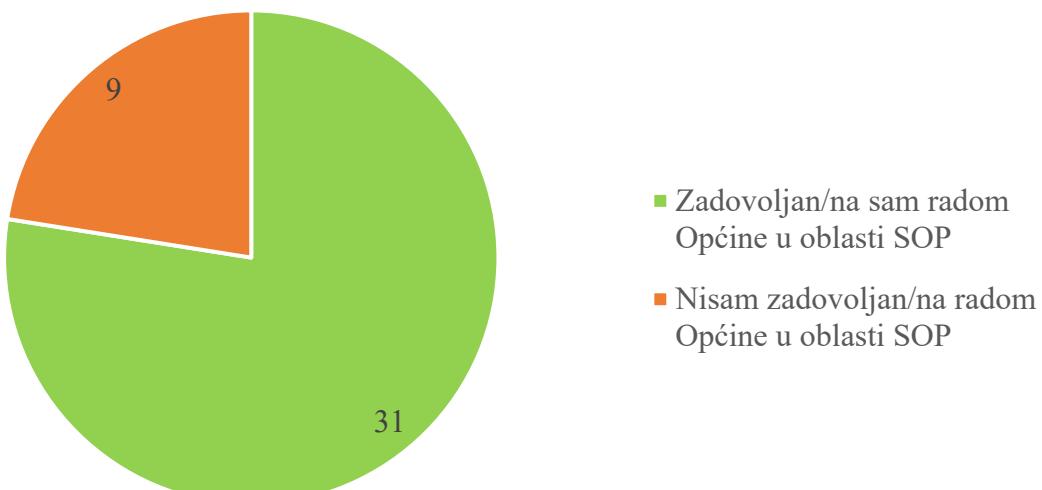
Broj anketiranih osoba prema subjektivnom osjećaju društvene prihvaćenosti zahvaljujući poslu koji obavljaju



Grafikon 15: Broj anketiranih osoba prema subjektivnom osjećaju društvene prihvaćenosti zahvaljujući poslu koji obavljaju

Na pitanje da li su zadovoljni projektiма i programima koje Općina poduzima u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, dvadeset i četiri ispitanika su odgovorila sa „da“ i četrnaest sa „ne“ (grafikon 16).

Broj anketiranih osoba prema ocjeni zadovoljstva radom Općine u oblasti socijalnog poduzetništva



Grafikon 16: Broj anketiranih osoba prema ocjeni zadovoljstva radom Općine u oblasti socijalnog poduzetništva

V ZAKLJUČCI

1. Istraživanje literature o socijalnom poduzetništvu u zemljama Evrope pokazalo je da se tržišta socijalnih ulaganja najviše pojavljuju u Belgiji, Njemačkoj, Holandiji i Velikoj Britaniji.
2. Brojne evropske države su pokrenule širok raspon usluga i programa podrške poslovnom razvoju posebno dizajniranih za socijalna preduzeća i subjekte socijalne ekonomije, uključujući Belgiju, Hrvatsku, Dansku, Njemačku, Francusku, Italiju, Luksemburg, Poljsku, Portugal, Sloveniju, Španjolsku, Švedsku, Švicarsku i Veliku Britaniju.
3. Istraživanje literature o socijalnom poduzetništvu u Bosni i Hercegovini pokazuje da je praksa socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini uglavnom usmjerena na podršku ranjivim, marginalizovanim i po različitim osnovama diskriminiranim kategorijama stanovništva lokalnih zajednica. Riječ je o kategorijama koje su onemogućene da uđu na tržište rada ili im je taj put znatno otežan na različite načine.
4. Fondacija za socijalno uključivanje u BiH je u periodu 2010-2014. godine podržala NVO fokusirane na socijalno poduzetništvo sa 799.085,34 KM, a podržani projekti najviše su se odnosili na osobe s invaliditetom, zatim samozapošljavanje ugroženih lica u ruralnim sredinama, socijalnu i poduzetničku inkluziju žena starijih od 40 godina, provođenje inkluzivnog obrazovanja u Kantonu Sarajevo, dok se jedan projekat odnosio na pomoć socijalno ugroženim ovisnicima. Kao što vidimo, kategorije stanovništva na ili ispod granice siromaštva nisu obuhvaćene. Općenito, malo je primjera gdje se vodi računa o ovoj kategoriji, ukoliko nisu na drugi način ugroženi (osobe sa invaliditetom, slijepa ili slabovidna lica ili sl.).
5. Otežavajuću okolnost za socijalno preduzetništvo u BiH predstavlja nepostojanje posebnog zakona o socijalnom poduzetništvu i strategije razvoja socijalnog poduzetništva. Kada je u pitanju javni/državni sektor, primjere određenog tipa socijalnog poduzetništva možemo uočiti kroz zakonski okvir, odnosno različite zakone. Izdvajamo npr. entitetske zakone o osobama s invaliditetom koji obavezuju određene subjekte na zapošljavanje osoba s invaliditetom.
6. Kroz ovo istraživanje pokazalo se da osnivanje i razvoj socijalnih preduzeća i drugih institucija socijalnog (društvenog) poduzetništva na području općine Kakanj ima

potencijal da se razvije prihvatljiv model za efikasnije rješavanje problema siromaštva i socijalne isključenosti.

7. Obzirom na rezultate istraživanja, može se zaključiti da opći kontekst javnih politika značajnih za socijalno poduzetništvo na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj nije zadovoljavajući.
8. Pravni okvir koji uređuje ili utječe na razvoj socijalnog poduzetništva također nije zadovoljavajući, odnosno ne postoje adekvatni zakonski propisi koji reguliraju ovu oblast.
9. Oblik i broj institucija socijalnog poduzetništva nije zadovoljavajući na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Zeničko-dobojskog Kantona i općine Kakanj.
10. Način i izvori finansiranja institucija socijalnog poduzetništva nisu adekvatno riješeni.
11. Mogući doprinos socijalnog poduzetništva kao borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti nije dovoljno prepoznat.
12. Ključni izazovi za razvoj socijalnog poduzetništva su da su socijalni poduzetnici suočeni sa problemom ostvarivanja manjeg profita za istu djelatnost u odnosu na poduzetnike koji ne uvažavaju principe socijalnog poduzetništva, tj. ne upošljavaju socijalno ugrožene kategorije. Također se kao ključni izazov pojavljuje i način finansiranja ovih preduzeća.

VI LITERATURA

- Bašić, S. (2013): Društvene nejednakosti, društveno raslojavanje i siromaštvo u BiH/Social inequality, Social Stratification and Poverty in Bosnia and Herzegovina, Dijalog – Časopis za filozofiju i društvenu teoriju, br. 01+02/2013
- Burchardt, T., Le Grand, J., Piachaud, C. (1999): Social exclusion in Britain 1991-1995. Social Policy and Administration. 33/3 (preuzeto sa https://www.who.int/social_determinants/media/sekn_meaning_measurement_experience_2008.pdf.pdf, pristupljeno 9.11.2019.u 11.52)
- Dees, G. (1998), The Meaning of "Social Entrepreneurship", Graduate School of Business, Stanford University. (U: Huybrechts, B., Nicholls, A. 2012: Social Entrepreneurship: Definitions, Drivers and Challenges, DOI: [10.1007/978-3-8349-7093-0_2](https://doi.org/10.1007/978-3-8349-7093-0_2), Publisher: Springer Gabler)
- Dees J. Gregory (1998), The Meaning of Social Entrepreneurship. Original Draft. (u: Spahić, E., Šerić, N. 2017: Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS 3 (2017)
- European Comission (2010), EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Brussels. pristupljeno 10.02.2017. http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%_0EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf prema Spahić, E., Šerić, N. 2017: Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS 3 (2017)
- European Commission, Directorate-General for Employment, social Affairs and Inclusion, 2015: A map of social enterprises and their eco-systems in Europe, Synthesis report
- European Parliament (2009), European Parliament resolution of 19 February 2009 on Social Economy (u: Spahić, E., Šerić, N. 2017: Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS 3 (2017))
- Fondacija za socijalno uključivanje (2017), Socijalno poduzetništvo, pristupljeno 10.02.2017. <http://www.sif.ba/index.php?otvori=socijalno&prikazi=sp> (prema Spahić, E.,

- Šerić, N. 2017: Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS 3 (2017))
- Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini (2012), Izvještaj o procjeni socijalnog poduzetništva u Bosni i Hercegovini. SIPU International AB- TACSO kancelarija u Bosni i Hercegovini, Sarajevo.
 - <https://www.coe.int/en/web/compass/poverty>, pristupljeno 9.11.2019. u 11:10, prema Poverty and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, E/C.12/2001/10., 2001 www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/E.C.12.2001.10.En
 - (<https://www.gatesfoundation.org/Who-We-Are/General-Information/Foundation-Factsheet>), pristupljeno 17.9.2020. u 20:00
 - <https://outreach-international.org/blog/5-ways-to-fight-poverty/>, pristupljeno 16.9.2020. u 18:05
 - <https://www.poverty.ac.uk/definitions-poverty/social-exclusion>, pristupljeno 26.3.2020. u 19:40
 - Huybrechts, B., Nicholls, A. (2012), Social Entrepreneurship: Definitions, Drivers and Challenges, DOI: [10.1007/978-3-8349-7093-0_2](https://doi.org/10.1007/978-3-8349-7093-0_2), Publisher: Springer Gabler
 - Kourilsky, P. (2012), „Altruity: Key to the Fight Against Poverty“, The journal of field Actions Field Actions Science reports, specijalno izdanje 4/2012: Fighting poverty, between market and gift
 - Popović, D. (2012), “Proces socijalnog uključivanja u Bosni i Hercegovini u kontekstu evropskih integracija” (u: Šarčević, Edin ur. Sistem socijalne zaštite BiH i regija, 115-146. Fondacija Centar za javno pravo, Sarajevo, u: Spahić, E., Šerić, N. 2017: Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS 3 (2017)
 - Reddy S. G. & Pogge T. W., 2005, How Not to Count the Poor , Colombia University, version 6.2.3. 29 October. (preuzeto sa <https://www.coe.int/en/web/compass/poverty>, pristupljeno 9.11.2019. u 11:26)
 - Revidirana „Strategija razvoja općine Kakanj 2007-2020.“ sa novim Akcionim planom za period 2018-2020. Godine, Kakanj 2018, <http://kakanj.com.ba/v4/wp-content/uploads/2018/07/Prijedlog-revidirane-strategije-razvoja-op%C4%87ine-Kakanj-2007-2020.pdf>

- Sethi Dinesh et al., European Report on Child Injury Prevention, 2009, www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/83757/E92049.pdf
- Spahić, E., Šerić, N. 2017: Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS 3 (2017)
- Termiz, Dž., 2003: Metodologija društvenih nauka, Šahinpašić, Sarajevo
- Vidović, Davorka (2012). Socijalno poduzetništvo u Hrvatskoj, Doktorski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb (iz: Spahić,E., Šerić, N. 2017: Socijalno poduzetništvo u funkciji ostvarivanja socio-ekonomskog razvoja lokalnih zajednica Federacije Bosne i Hercegovine DHS 3 (2017)
- Yakin, Ertürk (2000). The Fight Against Poverty – The United Nations Agenda, II General Assembly of the Parliamentary Conference of the Americas, Rio Grande, Puerto Rico, <https://www.un.org/womenwatch/daw/daw/prye.html>, pristupljeno 16.9.2020. u 16:06

PRILOZI

Prilog 1. Intervju sa načelnikom općine kakanj, mr. Aldinom Šljivom

Poštovani načelniče,

U okviru svoje master teze „Socijalno poduzetništvo kao mjeru borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj“ na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, odsjek Socijalni rad, istražujem socijalno poduzetništvo na području općine Kakanj. Hvala vam što ste pristali da odgovorite na moja pitanja.

1. Na površini općine od 377 km² živi 37.441 stanovnik. Da li je poznato koji broj stanovnika pripada kategoriji siromašnih osoba?
2. Na koji način se općina uključuje u socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva?
3. Ovo istraživanje odnosi se na period od 2015. do 2019. godine. Možete li nam reći koliko projekata ili drugih vidova uključivanja u socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva je finansirala općina Kakanj u svakoj od prethodnih pet godina?

4. Koliko osoba je direktno uključeno u projekte i programe socijalnog poduzetništva/borbe protiv siromaštva, a koliko indirektno (članovi porodica) u proteklih pet godina (po godinama)?
5. Da li općina izdvaja (samo) vlastita sredstva za projekte i programe koji se odnose na socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva ili koristi sredstva donatora?
6. Ko su bili najveći donatori za projekte i programe koji se odnose na socijalno poduzetništvo/borbu protiv siromaštva u posljednjih pet godina?
7. Postoje li na području općine Kakanj socijalna poduzeća?
8. Koji su ključni izazovi u implementaciji ovih programa na području općine Kakanj?
9. Kakvi su planovi općine Kakanj za narednu godinu/naredne godine, kada se radi o socijalnom poduzetništvu/borbi protiv siromaštva? Namjeravate li pokrenuti veći broj projekata/programa ili pokrenuti nova socijalna poduzeća?

Prilog 2. Intervju sa direktoricom društva sa ograničenom odgovornošću za radno i profesionalno osposobljavanje, rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom „Zagrljaj“, Aidom Skorupan

Poštovana direktorice,

U okviru svoje master teze „Socijalno poduzetništvo kao mjeru borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj“ na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, odsjek Socijalni rad, istražujem socijalno poduzetništvo na području općine Kakanj, gdje djeluje poslovница doo „Zagrljaj“. Hvala vam što ste pristali da odgovorite na moja pitanja.

1. Koliko „Zagrljaj“ d.o.o. ima uposlenika i šta je njegova primarna djelatnost?
2. „Zagrljaj“ d.o.o. upošljava osobe sa invaliditetom. Koliko osoba sa invaliditetom radi u Vašoj organizaciji i na kojim poslovima? Da li su prihodi koje uposlenici ostvaruju dovoljni da ove osobe drže van siromaštva?
3. Smatrate li da ovakav vid upošljavanja osoba sa invaliditetom ima i drugih koristi osim finansijskih prihoda? Koje bi to po Vašem mišljenju bile koristi?
4. Ovo istraživanje odnosi se na period od 2015. do 2019. godine. Možete li nam reći koliko projekata „Zagrljaj“ d.o.o. je finansirano po godinama i ko su bili finansijeri?
5. Da li imate podršku općine Kakanj u realizaciji Vaših projekata i koji je to vid podrške?
6. Koji su ključni izazovi sa kojima se susrećete u realizaciji svojih projekata?
7. Kakvi su planovi „Zagrljaj“ d.o.o. za narednu godinu (naredne godine)?

Prilog 3. Anketni upitnik za korisnike projekata socijalnog poduzetništva na području općine Kakanj

Poštovani,

U okviru svoje master teze „Socijalno poduzetništvo kao mjeru borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti na području općine Kakanj“ na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, odsjek Socijalni rad, istražujem socijalno poduzetništvo kao mjeru borbe protiv siromašta i socijalne isključenosti na području općine Kakanj. Hvala vam što ćete odgovoriti na pitanja. Anketa je anonimna.

1.	Dob ispitanika, godina (zaokružiti)	20 – 30	30 - 40	40 – 50	50 i više
2.	Spol ispitanika (zaokružiti)	M	Ž		
3.	Bračni status (zaokružiti)	u braku	nije u braku		
4.	Nivo obrazovanja (zaokružiti)	osnovno	srednje	visoko	
5.	Radni status (zaokružiti)	nezaposlen/a	privremeno zaposlen/a	stalno zaposlen/a	
6.	Broj izdržavanih članova porodice?				
7.	Koji je osnovni izvor prihoda vaše porodice? (napr. vaša plaća, plaća drugog člana porodice, poljoprivredna proizvodnja...)				
8.	Nivo prihoda za zaposlene (zaokružiti) (u odnosu na prosječnu plaću FBiH; za april 2020. god. 940 KM neto; minimalna 450 KM)	minimalna plaća	niže od prosječne plaće	prosječna plaća	više od prosječne plaće
9.	Za nezaposlene: nivo prihoda koji ostvarite korištenjem projekata socijalnog poduzetništva? (u odnosu na prosječnu plaću FBiH; za april 2020. god. 940 KM neto; minimalna 450 KM)	niže od minimalne plaće	u nivou minimalne plaće	niže od prosječne plaće	u nivou prosječne plaće

10.	Da li je posao koji obavljate prilagođen Vašim sposobnostima i interesima?			
11.	Da li su Vam prihodi koje ostvarujete svojim radom dovoljni za život?			
12.	Imate li dodatnih izvora prihoda i ako imati koji su to?			
13.	Kako ocjenjujete nivo životnog standarda Vaše porodice?	loše	dobro	vrlo dobro
14.	Postoje li dobra i usluge koja smatrate potrebnima, a ne možete ih svojoj porodici priuštiti? Koja?			
15.	Da li vam posao koji obavljate pomaže da se osjećate društveno prihvaćenim?			
16.	Da li ste zadovoljni projektima i programima koje općina i preduzeće poduzimaju u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti?			

Prilog 4. Rezultati ankete

Ispitanik	Svojstvo ispitanika (uposlenik SP ili korisnik sredstava općinskih projekata SOP)	Dob ispitanika, godina (20-30, 30- 40, 40-50, više od 50)	Spol ispitanika (M/Ž)	U braku DA/NE	Obrazovanje (osnovno, srednje, visoko)
1	Korisnik SOP	>50	ž	da	srednje
2	Korisnik SOP	40-50	ž	da	osnovno
3	Korisnik SOP	30-40	m	ne	srednje
4	Korisnik SOP	>50	m	da	srednje
5	Korisnik SOP	>50	m	ne	srednje
6	Korisnik SOP	30-40	ž	da	srednje
7	Korisnik SOP	30-40	ž	da	srednje
8	Korisnik SOP	30-40	ž	da	osnovno
9	Korisnik SOP	>50	m	da	srednje
10	Korisnik SOP	20-30	ž	da	osnovno
11	Korisnik SOP	20-30	ž	da	visoko
12	Korisnik SOP	40-50	ž	da	srednje
13	Korisnik SOP	40-50	m	da	visoko
14	Korisnik SOP	40-50	m	da	srednje
15	Korisnik SOP	20-30	m	ne	srednje
16	Korisnik SOP	30-40	m	da	visoko
17	Korisnik SOP	30-40	ž	da	srednje
18	Korisnik SOP	20-30	m	da	visoko
19	Korisnik SOP	>50	m	da	osnovno
20	Korisnik SOP	30-40	m	ne	srednje
21	Korisnik SOP	20-30	ž	ne	visoko
22	Korisnik SOP	20-30	ž	ne	visoko
23	Korisnik SOP	20-30	ž	ne	visoko
24	Korisnik SOP	30-40	ž	da	srednje
25	Korisnik SOP	40-50	m	da	srednje
26	Korisnik SOP	30-40	m	ne	osnovno
27	Korisnik SOP	20-30	m	da	srednje
28	Korisnik SOP	>50	m	da	srednje
29	Korisnik SOP	20-30	ž	ne	srednje
30	Korisnik SOP	20-30	ž	da	osnovno
31	Korisnik SOP	30-40	m	da	srednje
32	Korisnik SOP	40-50	m	da	osnovno
33	Upozlenik SP	20-30	m	ne	srednje
34	Upozlenik SP	30-40	m	ne	srednje
35	Upozlenik SP	30-40	m	ne	srednje
36	Upozlenik SP	20-30	ž	da	srednje
37	Upozlenik SP	20-30	m	ne	srednje
38	Upozlenik SP	20-30	ž	da	osnovno
39	Upozlenik SP	30-40	ž	ne	srednje
40	Upozlenik SP	20-30	ž	ne	srednje

Ispitnik	Radni status (nezaposlen/a, privremeno/stalno zaposlen/a)	Broj članova porodice	Osnovni izvor prihoda porodice (napr. plaća ispitanika, plaća drugog člana porodice, poljoprivredna proizvodnja...)
1	nezaposlen/a	5	penzija muža
2	nezaposlen/a	3	penzija muža i stočarstvo
3	stalno zaposlen	2	plaća ispitanika i plastenička proizvodnja
4	nezaposlen/a	3	poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo
5	nezaposlen/a	2	poljoprivreda i voćarstvo
6	privremeno zaposl.	4	muževa plaća i poljoprivredna proizvodnja
7	nezaposlen/a	5	muževa plaća
8	nezaposlen/a	8	dječiji dodatak, poljoprivredna proizvodnja
9	nezaposlen/a	8	dječiji dodatak, poljoprivredna proizvodnja
10	nezaposlen/a	4	bez prihoda
11	nezaposlen/a	1	malinarstvo i proizvodnja organske hrane
12	privremeno zaposl.	4	plaća muža i povrtlarstvo
13	stalno zaposlen	2	plaća, plaća drugog člana, poljoprivredna proizvodnja
14	stalno zaposlen	3	plaća, poljoprivredna proizvodnja
15	nezaposlen/a	1	plaća drugog člana porodice, poljoprivredna
16	stalno zaposlen	1	plaća, pčelarstvo, maline
17	nezaposlen/a	3	poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo
18	privremeno zaposl.	1	poljoprivredna proizvodnja
19	stalno zaposlen	3	plaća, stočarstvo
20	nezaposlen/a	1	pčelarstvo
21	nezaposlen/a	1	plaća drugog člana porodice, plastenička proizvodnja
22	nezaposlen/a	4	plaća drugog člana porodice
23	nezaposlen/a	1	plaća drugog člana porodice
24	nezaposlen/a	4	plaća drugog člana porodice, poljoprivredna
25	privremeno	7	poljoprivredna proizvodnja, stočarstvo
26	nezaposlen/a	2	uzgoj visokomlijeknih krava
27	stalno zaposlen	5	plaća, pčelarstvo i stočarstvo
28	penzioner	3	penzija, pčelarstvo
29	privremeno zaposl.	3	plaća, plastenička proizvodnja
30	nezaposlen/a	4	plaća drugog člana porodice, malinarstvo
31	stalno zaposlen	5	plaća, uzgoj koka nosilica i tovne piladi
32	stalno zaposlen	6	plaća, uzgoj tovne junadi
33	stalno zaposlen	1	plaća, plaća drugog člana
34	stalno zaposlen	3	plaća, plaća drugog člana
35	stalno zaposlen	3	plaća, primanje drugog člana porodice
36	stalno zaposlen	4	plaća, plaća drugog člana porodice
37	stalno zaposlen	1	plaća, plaća drugog člana
38	stalno zaposlen	2	plaća, plaća drugog člana porodice
39	stalno zaposlen	2	plaća, plaća drugog člana
40	stalno zaposlen	1	plaća, plaća drugog člana porodice

Ispitanik	Nivo prihoda za zaposlene: minimalna (za april 2020. god 450 KM neto), niža od prosječne, prosječna (za april 2020. god. 940 KM neto), viša od prosječne	Za nezaposlene: nivo prihoda koji ostvarite korištenjem projekata SOP (niže od minimalne, u nivou minimalne, niže od prosječne, u nivou prosječne, više od prosječne)
1	-	niže od minimalne plaće
2	-	u nivou prosječne plaće
3	više od prosječne plaće	niže od minimalne plaće
4	-	niže od prosječne plaće
5	-	u nivou minimalne plaće
6	-	niže od prosječne plaće
7	-	u nivou minimalne plaće
8	-	niže od minimalne plaće
9	-	niže od minimalne plaće
10	-	niže od minimalne plaće
11	-	u nivou minimalne plaće
12	prosječna plaća	u nivou minimalne plaće
13	više od prosječne plaće	više od prosječne plaće
14	više od prosječne plaće	u nivou minimalne plaće
15	-	niže od minimalne plaće
16	prosječna plaća	niže od minimalne plaće
17	-	u nivou minimalne plaće
18	niže od prosječne plaće	u nivou minimalne plaće
19	više od prosječne plaće	više od prosječne plaće
20	-	niže od prosječne plaće
21	prosječna plaća	niže od prosječne plaće
22	-	niže od prosječne plaće
23	-	u nivou prosječne plaće
24	prosječna plaća	u nivou minimalne plaće
25	prosječna plaća	niže od prosječne plaće
26	-	u nivou minimalne plaće
27	više od prosječne plaće	u nivou prosječne plaće
28	minimalna plaća	niže od minimalne plaće
29	prosječna plaća	niže od minimalne plaće
30	prosječna plaća	u nivou prosječne plaće
31	prosječna plaća	u nivou prosječne plaće
32	prosječna plaća	niže od prosječne plaće
33	minimalna plaća	-
34	minimalna plaća	-
35	minimalna plaća	-
36	prosječna plaća	-
37	minimalna plaća	-
38	minimalna plaća	-
39	minimalna plaća	-
40	minimalna plaća	-

Ispitanik	Da li je posao koji obavljate prilagođen Vašim sposobnostima i interesima?	Da li su Vam prihodi koje ostvarujete svojim radom dovoljni za život?	Imate li dodatnih izvora prihoda i koji su to?	Kako ocjenjujete nivo životnog standarda Vaše porodice? (loše, dobro, vrlo dobro)
1	da	da	da, frizerske	dobro
2	da	da	ne	dobro
3	da	da	ne	vrlo dobro
4	da	da	ne	dobro
5	da	ne	ne	dobro
6	da	ne	ne	vrlo dobro
7	da	ne	ne	dobro
8	da	ne	ne	loše
9	da	ne	ne	loše
10	-	ne	ne	loše
11	ne	ne	ne	dobro
12	da	ne	da, ručni rad	dobro
13	da	da	ne	vrlo dobro
14	da	da	ne	vrlo dobro
15	da	ne	ne	loše
16	da	da	ne	dobro
17	da	ne	ne	loše
18	da	da	ne	dobro
19	da	da	ne	vrlo dobro
20	da	da	ne	dobro
21	da	da	ne	loše
22	ne	ne	ne	loše
23	da	da	da, izrada	vrlo dobro
24	da	ne	ne	dobro
25	da	ne	da, sakupljanje	dobro
26	da	ne	ne	loše
27	da	da	ne	vrlo dobro
28	da	da	ne	loše
29	da	ne	ne	loše
30	da	da	da, pletenje i	dobro
31	da	da	ne	dobro
32	da	da	ne	dobro
33	da	da	ne	dobro
34	da	da	ne	dobro
35	da	da	ne	dobro
36	da	da	da, prodaja	dobro
37	da	da	ne	dobro
38	da	da	da, invalidnina	dobro
39	da	da	ne	dobro
40	da	da	ne	dobro

Ispitanik	Postoje li dobra i usluge koja smatrate potrebnima, a ne možete ih svojoj porodici priuštiti? Koja?	Da li vam posao koji obavljate pomaže da se osjećate društveno prihvaćenim?	Da li ste zadovoljni projektima i programima koje općina i preduzeće poduzimaju u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti?
1	ne	da	ne
2	ne	da	da
3	ne	da	da
4	da, ljetovanje	da	da
5	da, auto, ljetovanje i sl.	da	ne
6	da, mašine za obradu	da	da
7	ne	da	da
8	da, mnogo toga	ne	ne
9	da, mnogo toga	ne	ne
10	da	ne	ne
11	da, mehanizacija	da	da
12	da, auto, ljetovanje i sl.	da	ne
13	da, savremena pčelarska	da	da
14	ne	da	da
15	da, platenik	ne	da
16	ne	da	da
17	da, sistem za	da	ne
18	ne	da	ne
19	ne	da	ne
20	da, savremena pčelarska	da	da
21	da	ne	ne
22	da	ne	ne
23	ne	da	da
24	da, mnogo toga	ne	ne
25	da, kosilica	da	ne
26	da, muzilica	ne	ne
27	ne	da	da
28	da, mnogo toga	da	ne
29	da, mnogo toga	ne	ne
30	ne	da	da
31	ne	da	da
32	da, mehanizacija	da	da
33	ne	da	da
34	ne	da	da
35	ne	da	da
36	ne	da	da
37	ne	da	da
38	da, kuća ili stan	da	da
39	ne	da	da
40	ne	da	da

